SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROI 5 GODINA I | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28098 | BEOGRAD, UTORAK, 16 MART 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

SJETVA OVOG PROLJEĆA

Vilko VINTERHALTER

Sjećam se naših proljećnih sjetvi u toku narodnooslobodilačke borbe. Polovinom marta 1943 godine, neposredno poslije četvrte neprijateljske ofanzive, prolazili smo Jelašinovačkim Poljem sa zadatkom da izvučemo štampariju koju smo za vrijeme ofanzive zakopali u selu Preodcu, ispod Šatora. Dva - tri omladinca htjeli su da mi pokažu mjesto gdje su Nijemci prije nekoliko dana pobili desetinu žena i djece koji nisu uspjeli da se sklone ispred neprijateljskog streljačkog stroja. Ali na njivici gdje je izvršen zločin zatekli smo sredovječnog seljaka koji je dovršavao posljednje brazde oruči s parom mršave kljusadi. Te godine u Bosanskoj Krajini nicali su ječam i kukuruz ne samo iz znoja nego i iz plemenite krvi junačkog naroda. Takvim žitom ishranio je narod Bosanske Krajine 1943/44 godine tri korpusa Narodnooslobodilačke vojske.

U proljeće 1944 godine gledao sam narod Ribnika kako u opštinski odbor torbicama donosi žito, krompir i pasulj kao pomoć u sjemenu postradalim selima. Bio je to naš prvi organizovani sjemenski fond kojim je rukovodio Oblasni narodnooslobodilački odbor za Bosansku Krajinu. Vidio sam starije ljude i omladinke kako idu u pomoć ratom opustošenim selima, kako obrađuju polja ratnih udovica, siročadi i boraca koji su se nalazili po brigadama. U očima im se zrcalila svijest da vrše zadatak koji odlučuje sudbinu naše borbe. Legende kod nas nisu stare. Vrijeme ih nije izbrusilo i zaoblilo. One su kristali naše nedavne, herojske i žive prošlosti. Zar treba nešto dodati ili oduzeti legendi o šest stotina kozarskih orača koji su se s plugovima i volovima probili kroz neprijateljske linije da bi svojim sjemenom posijali pusta polja ratne siročadi Dubičkog sreza — žrtava Štalove ofanzive?!

Naša sjetva nije stvar pojedinaca: ona je opštenarodni zadatak. Prije dvije godine išli smo u proljećnu sjetvu sa parolom da treba obraditi svaku stopu zemlje. Bilo je to 1946 godine kada je naša ratom upropaštena poljoprivreda, bez dovoljno inventara, bez vučne stoke, bez dovoljno radnih ruku trebalo da riješi pitanje ishrane naroda koji je obnavljao svoju ratom uništenu zemlju. Izvršili smo taj zadatak i uprkos nezapamćenoj suši koja je došla drugu godinu uzastopce, niko kod nas nije umro od gladi. A prošle godine mi smo obavili prvu proljećnu sjetvu planski. Preko sto hiljada aktivista Narodnog fronta, omladinaca, ljudi iz narodnih odbora pomogli su plansko odvijanje sjetve, iznalazili neobrađene površine, ukazivali na ugrožene sektore. Obavljanje sjetve potpomognuto je putem mašinske obrade zemlje. Traktorske brigade zaorale su prvi put planski. I uspjeh nije izostao. Plan, prvi plan proljećne sjetve, bio je ispunjen.

A poslije sjetve milioni naših ljudi pažljivo i napregnuto su pratili faktor »vremenske prilike« — još toliko presudan za ishod žetve. Nisu u nebo gledali samo trudbenici sela, seljaci inokosnici i zadrugari koji su prvi put zadružno obavili sjetvu. Stotine hiljada radnih ljudi grada čitali su meteorološke izvještaje, strahovali da nam suša i po treći put ne uništi ljetinu. Zar su se oni bojali lično za sebe, da ne ostanu bez hljeba? Sigurno da ne. Zajedno sa seljacima, sa njihovim žitom, oni su zasijali svoje nade i očekivanja da likvidiramo posljedice rata, da obezbijedimo izvršenje Petogodišnjeg plana. Novi patriotizam prožeo je sve naše ljude: radniku u fabrici nije više svejedno kakav će uspjeh donijeti napor njegovog saveznika — trudbenika sela. Pitanje dobre žetve je postalo pitanje tempa daljeg planskog razvoja naše zemlje, pitanje našeg boljeg života ne samo za jednu godinu, pitanje naše privredne slobode i samostalnosti.

U teškim trenucima mi smo mogli s punim saveznićkim pravom da očekujemo od zapadnih saveznika pomoć koju nismo dobili. Ali, ucijenjeni, mi smo pokazali i dokazali da ne prodajemo svoju slobodu i nezavisnost za džak žita. Stegnuli smo kajiš prošlog proljeća — a istorija će zapamtiti da su 1947 godine ubice naših žena i djece sa Jelašinovačkog Polja u emigraciji jele hljeb iz Amerike koji mi nismo mogli da dobijemo.

Sada je situacija drukčija. Mi iza sebe imamo prvu ispunjenu godinu Plana, naš radnik ima šta da pruži seljaku i ovaj njemu. Mi u novoj proljećnoj sjetvi ne postavljamo pitanje, hoćemo li moći obraditi svaku stopu žemlje, nego kako ćemo je obraditi. Za nas nije više svejedno hoćemo li s jednog hektara dobiti 8 ili 20 metričkih centi žita, hoće li naši traktori orati površno ili prvoklasno, hoćemo li u zemlju baciti obično ili kvalitetno i zaprašeno sjeme. Ostale su za nama godine kada se sjetva obavljala stihiski.

I ove godine mi sjetvu obavljamo planski, po planu u čijem su donošenju i razvijanju učestvovali sami seljaci. Tokom zime smo opravili naše traktore, već ujesen zasijali smo kvalitetno sjeme ozimih usjeva, masovno smo primijenili duboko oranje, pobrinuli smo se da se zasije dovoljno ne samo žita nego i industriskih kultura — sve prema potrebi čitave naše zemlje. Naše narodne vlasti, imajući iskustvo ranijih godina, latile su se sjetve kao momentano najvažnijeg zadatka i na njemu mobilisale sve radno seljaštvo i masovne organizacije koje će i ove godine da pomognu izvršenje plana sjetve.

Proljećna sjetva je počela u velikom dijelu sjeverne hemisfere. I po poljima Sjedinjenih Američkih Država i Kanade počeli su, ili će uskoro da počnu proljećni radovi. Poljoprivredni radnik nezainteresovano sjedi za traktorom. On ne zna hoće li poslije žetve biti sit ili gladan — obe varijante su jednako moguće. Ne zna hoće li s polja, koje je jesenas poorao, hljeb da jede on ili monarhofašistički razbojnik u Grčkoj ili Kuomintangov vojnik u Kini. I sam farmer je u punoj neizvjesnosti, hoće li ove godine tržište biti presićeno žitom, iako će milioni ljudi gladovati. Hoće li se ove godine pšenicom ložiti lokomotive ili ne. Ne zna to, uostalom, ni njegov stvarni gazda u Volstritu. Oni nisu našli gromobrane protiv krize.

Naši ljudi ne strahuju od tog. Naš seljak zna koliko će zasijati, koliko će žita dati u fond, šta će za njega dobiti i šta će moći da kupi. Naš seljak je slobodan, jer radi u zemlji gdje je privreda ovladala zakonima protiv kojih su kapitalisti nemoćni. U poljoprivredi mi smo još uvijek na početku, veliki zadaci su tek pred nama. Ne smijemo zaboraviti da uporedo sa kolonama traktora koji ovih dana oru zadružna polja po Vojvodini i ostalim krajevima naše zemlje, u zabačenim krajevima još ralice riju posnu zemlju. Ali ono što danas i posljednjeg našeg seljaka bitno razlikuje od najnaprednijeg farmera Amerike, to je činjenica da on ore po planu, da je svjestan da će uskoro orati sasvim drukčije. On je siguran da svojim radom potpuno obezbjeđuje svoj život koji može da postane samo bolji, da radnik u fabrici radi za njega sve bolje, sve više i sve jevtinije.

Američki imperijalisti rade po planu Džorža Maršala, a mi po Titovom. Po američkom planu mi bismo se imali vratiti na drvenu ralicu, po njemu mi bi bili nazadni i zaostali. Mi to nećemo. Na našim poljima biće ove godine više poljoprivrednih mašina nego prošle. Naše fabrike isporučivaće nam iz godine u godinu sve više plugova, traktora, kosačica i drugog poljoprivrednog inventara, kao što će selo davati gradu sve više hrane i industriskih sirovina. Pa ako smo još zasad još u ponečem zaostali, najveća razlika između naše poljoprivrede i američke je u tom što ne samo svaki naš traktor nego i svaki naš plug ove godine ore — sve dublje u socijalizam.

Kilima'ndžâro

Kada ćeš, tamo, na Crnome kopnu,
Kilima'ndžaro, goro Gnjevnog duha,
Drmnuti glavom i otvorit opet
Vulkansko ždr'jelo?

Kada ćeš jednom stresti led i lavu,
Što, skrućeni, na tjemenu ti leže,
Te vatru i paru izbacit iz mračnih
Dubljina svojih?

Vrhovi tvoji, Kib i Kimavinzi,
Gorjet će, a vode, što niz tebe teku,
Bit će ko zmije vatrene i srtat
Na četir' strane.

Planino Duha srditoga, kad ćeš
Planut, i kopnu, nad kojim se dižeš,
Temeljem drmat, uzburkati vale
Svih četir' mora?

Šutiš od ljudskog pamtiv'jeka, a tvoja
Široka zemlja pod suncem najsv'jetlijim
Još uronjena u najcrnjoj stoji
Tami zemaljskoj;

Šutiš nijemi gorostase, a bezbroj
Naroda, što ih Crno kopno rodi,
Jauče, dok ih vjekovima steže
Evropski udav.

Preni se!.. Tad će iz grla ti vjetar
Proći po žutoj Sahari, da p'jeskom
Zatrpa gn'jezda tuđinska na rubu
Žalova morskih;

Otvorit će se prašume, i čopori
Tigara, krda slonova, izaći,
Da potjeraju s Crnog kopna Bl'jedu
Dvonogu zvjerku;

Kongo i Niger razl'jeti će vodu,
Da Velikoga potope Štakora,
Što Stablu hljeba afričkom već dugo
Srčiku glođe;

U dolu Nila trgnut će se lavovi
Od kremena pred ruševinom hrama,
Tuđincu, što se uplaši i bježi,
Da pete grizu.

Garavi tad će ustat puci, snagu
Osjetit, sami kovati će plug,
Kojim će, u dne sretnije, da svoju
Preoru zemlju.

VLADIMIR NAZOR

Susret naše i poljske umetnosti u Varšavi koja se obnavlja

Oto BIHALJI-MERIN

Otputovali smo u Poljsku da u Varšavi pokažemo bratskom narodu jednu svoju dragocenost — slike i skulpture naših naroda iz devetnaestog i dvadesetog veka. Ta umetnička dela prevalila su već dug put: progovorila su prijateljima u Moskvi i Lenjingradu, u Pragu i Bratislavi, a sada su stigla u mučeničku i slavnu Varšavu.

Toliko pustošenja i smrti, toliko ruševina i nenaknadivih gubitaka jedva da smo igde dosad zatekli na jednom mestu kao ovde: na kilometre može čovek da krstari razvalinama, da ne sretne ništa drugo do trošne porušene zidine i kosturove kuća, kroz čije pocrnele otvore sad, kao čudan kontrast, svetluca nežnoplavo nebo novog proleća. Činilo mi se to kao vizija potonulih svetova, kao lutanje Pompejima, kao mesečinasta noć na Forum Romanum. A nije tako.

Jedna od knjiga, koju su nam prijatelji u Varšavi dali, nosi naslov »Smrt grada«, — književna reportaža Vladislava Spilmana, jednog iz grupe onih dvesta ljudi koji su se četrdeset treće usudili na očajnički i hrabri ustanak u varšavskom Getu, na ustanak koji je imao četrdeset hiljada žrtava. Međutim, Varšava je razoren, ali ne mrtav grad. Velika stvaralačka energija i svesna životna volja probijaju se kroz ruševine, i iz krša i pepela počinje da se stvara nova, bolja Varšava.

Simfonija rada, buka i vreva velikog gradilišta oživljava grad. Kao rezultat napornog rada već su čarobno izgrađeni neki delovi uništene varoši. I to spada u onaj zajednički ritam koji spaja naše narode. I poljski narod shvatio je kao uzvišeni i neodložni zadatak da obnovi i iznova sagradi grad i državu, novu demokratsku Poljsku. I kao što je narodnooslobodilačka borba, vođena pod zastavom Tita, budila ljubav i oduševljenje u srcima trudbenika Poljske, tako i borba za izvršenje Plana, taj jedinstveni polet omladine i čitavog naroda Jugoslavije, nalazi odjek u delu i srcu nove demokratske Poljske.

★

Uz istinsko interesovanje i veliku svečanost otvorena je, osmog marta ove godine, izložba »Slikarstvo i vajarstvo naroda Jugoslavije devetnaestog i dvadesetog veka« u varšavskom Narodnom muzeju. Od zvaničnih pretstavnika države prisutni su bili ministar za kulturu i umetnost St. Dibovski, ministar inostranih dela Z. Modzelevski i ministar prosvete St. Skžesevski. Kulturne organizacije i masovni savezi zemlje poslali su svoje pretstavnike. Posle govora pri otvaranju, koji je održao generalni direktor Narodnog muzeja profesor Stanislav Lorenc, ambasador FNRJ, Rade Pribićević, govorio je o značaju i povezanosti jugoslovenske umetnosti s razvitkom i oslobodilačkom borbom naših naroda. U ime Komiteta za kulturu i umetnost FNRJ uzeo je reč Ivo Andrić, pretsednik Saveza književnika Jugoslavije i govorio o novom odnosu između umetnika i društva, u društvenom uređenju u kome je nestalo eksploatacije čoveka od strane čoveka.

»Mi umetnici Jugoslavije, — rekao je između ostalog Ivo Andrić, — tesno povezani s narodom i državnim rukovodstvom, smatramo za svoj životni poziv da budemo slikari i tumači narodne i društvene stvarnosti, da istinito osvetljavamo prošlost, verno odražavamo sadašnjost, smelo proširujemo vidike budućnosti. Svako drukčije shvatanje umetnosti tuđe nam je i ne može naći mesta u našoj stvarnosti«.

Na poziv ministra za kulturu i umetnost, Dibovskoga, posetioci su se zatim uputili kroz prostrane i svečane dvorane da razgledaju umetnička dela.

Pre svega, naša skulptura oduševila je umetnike i publiku Varšave. Ona je u njima izazivala bogate asocijacije na svetlo bledilo kamena Dalmacije, ali ih je, kroz tvrdu bronzu, potsećala i na požrtvovanu borbu i pobedu naših naroda. Rektor Umetničke akademije Strinkjevic odao je visoko priznanje jugoslovenskoj skulpturi, dajući joj preimućstvo nad Poljskom.

A isto tako i mi smo zastajali s velikim poštovanjem pred slikama nekih poljskih majstora devetnaestog i s početka ovoga veka.

U oblasti slikarstva mogu se u Poljskoj naći neke paralele između naše i poljske umetnosti. U delima Artura Grotgera, Jana Matejke, Jozefa Helmonskog, Maksimilijana Djerimskog i drugih, a naročito u delima realista devetnaestog veka, ima mnogo srodnih crta s našim istoriskim, žanr-slikama i našim pejzažima. Napominjem da poljsko slikarstvo nedavne prošlosti u prikazivanju istorije i narodnog života ima širi i sigurniji zahvat nego naše, a bez sumnje je dobilo plodan potsticaj od velikih ruskih realista devetnaestog veka.

I u slikarstvu dvadesetog veka ima primera srodnosti. Tako su veoma darovito rađena dela Olge Poznanjske, po intenzitetu i koloristićkoj zrelosti, bliska umetnosti Račića i njegova kruga, iako je ona slobodnija u tretmanu, više zahvaćena impresionizmom.

Manje srodnosti ima u najnovijoj likovnoj umetnosti. Najnoviji razvitak likovne umetnosti Jugoslavije, nova tematika, vezana sa oslobodilačkom borbom i izgradnjom zemlje, s narodom i sadašnjicom, nema još mnogo paralela sa slikarstvom nove demokratske Poljske. Mnogi poljski umetnici još su zaokupljeni pitanjima forme i sadržaja, mnogi su još opčinjeni svetlucanjem iracionalnih, fantastičnih, apstraktnih i drugih eksperimentisanja pariske škole. Kako u Varšavi, tako i u Lođu, pri susretima s književnicima s delima likovne umetnosti, pozorištem, tražio sam da što više vidim šta je osobeno poljsko, šta odražava i izražava veliki preporod Poljske, šta prikazuje njenu stvarnost. To me je, prirodno, više interesovalo negoli ono što potseća na Pariz ili na neki drugi centar Zapada. Nazreo sam talente, ali u meni je još uvek ostala radoznalost puna ljubavi, da vidim poljsku osobenost u snažnoj, dnevnoj svetlosti umetničkog realizma. To je za nas najinteresantnije, u tome bismo se poredili i takmičili, svaki u svojoj osobenosti.

★

U razgranatim, velikim tekstilnim fabrikama Lođa, ispunjenim ritmom takmičenja i udarničkog rada, čovek oseća moćnu i odgovornu snagu trudbenika. Ovi radnici znaju da njihove ruke ne rade samo tkanje od platna i vune, već one delaju i na razboju budućnosti. Gde god smo bili, radnici i intelektualci odgovarali su sa ljubavlju i oduševljenjem na pozdrave iz Jugoslavije.

Kratko putovanje, započeti razgovori, letimični utisci nisu dovoljni da se kaže više nego to, da je neodložno potrebno što više pojačati kontakt, kulturnu saradnju između naših zemalja kako bismo se međusobno što bolje upoznali. Bez sumnje će u tom smislu i naša izložba izvršiti važnu misiju. Ona ne samo što će pomoći da se produbi iskovano prijateljstvo i brastvo naših naroda, ne samo što će doprineti oživljavanju tačaka iz konvencije o kulturnoj saradnji između naših naroda, nego će dati povoda i za nove i življe veze među umetnicima i književnicima obeju zemalja.

U toku ovog rata protiv fašizma, svaka naša žrtva i svaka naša pobeda u borbi bila je zajednička. Prvi napad nemačkih fašista na Varšavu, pogađao je i naše narode u srce. Oslobođenje Beograda bilo je praznik i još tada neoslobođene Varšave. Svaki uspeh demokratske Poljske je radost i naših naroda kao što i narodna demokratska Poljska s radošću prati uspehe nove Jugoslavije.

Sada treba da se isplete što više čvrstih veza između kultura naših naroda.

Ispovest u Vatikanu

Prema vestima italijanske štampe u Vatikanu je izbila na videlo afera sa švercovanjem strane valute i prevarama u koju su umešani kardinali i najviši funkcioneri Svete stolice.

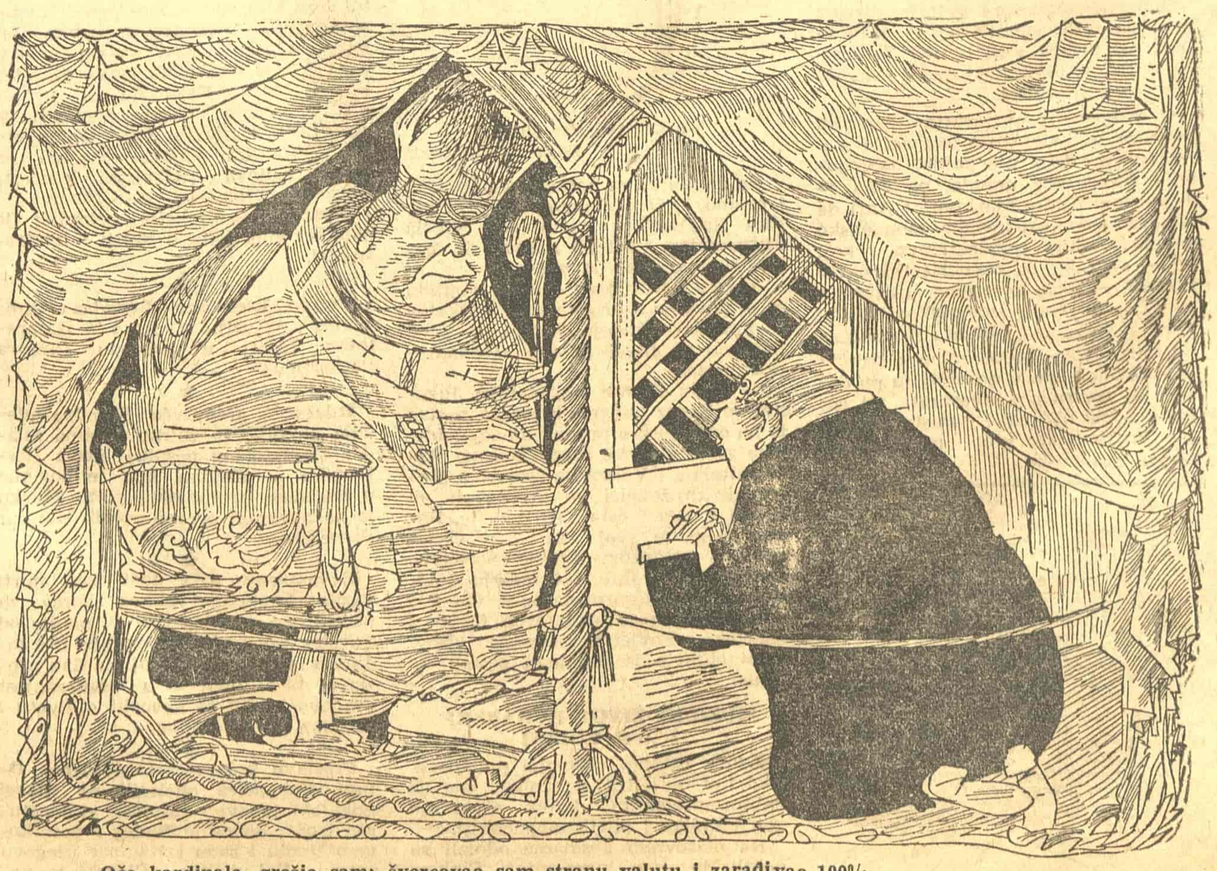

— Oče kardinale, grešio sam: švercovao sam stranu valutu i zarađivao 100%.
— Da, da, sine, mnogo si pogrešio, mi bez 300% ne švercujemo.

Karikatura M. Ćirića

Kako je otvorena operska sezona u Njujorku

Stevan DEDIJER

Na otvaranju operske sezone u Njujorku najbolje se može upoznati odnos takozvanog najvišeg društva Amerike prema kulturi.

Gledalac dobija utisak kao da su se svi magnati Volstrita preselili te večeri u Metropoliten — operu: u ložama „brilijantskog kruga", najskupljim u gledalištu, nađu se na okupu multimilionari, vladari Amerike.

Lože u tome krugu magnati su doživotno zakupili: u jednoj je, recimo vlasnik trusta kobasica Džordž Svift sa sinom Džanom, ženom Meri i ćerkom Sedi; do njih je loža vlasnika trusta železnica Vanderbilta, i tako redom duž čitavog »brilijantskog kruga«. Kada Džordž Svift umre, onda Džan Svift, zajedno s fabrikama kobasica, članstvom u njuroškoj berzi i s mestom na Prinston-univerzitetu, dobija u nasledstvo i ložu u Metropoliten-operi. Loža je njegova i niko bez dozvole u nju ne sme sesti. Kažu da su na taj način američki milionari spasli Metropoliten-operu od bankrotstva, ali tako je ona prešla i u njihovu svojinu. A pošto je ona njihova, to se i oni u njoj ponašaju kao kod svoje kuće. A kako je to njihovo ponašanje, najbolje se može videti iz američke štampe, koja je opširno pisala o ovogodišnjem otvaranju operske sezone u Njujorku.

Čitavo visoko njujorško društvo slaže se u mišljenju da je ovogodišnje otvaranje sezone bilo izvanredno uspelo. Tome su znatno doprineli prošlogodišnji profiti američkih milionara, profiti koji su dostigli, po Trumanovoj izjavi, sumu od sedamnaest milijardi dolara.

Pored multimilionara, milionara i raznih bankara, otvaranju sezone prisistvovalo je i osamdeset reportera, »umetničkih« kritičara, fotoreportera i hroničara društvenog života. I sasvim je razumljivo što su se oni u tome složili s mišljenjem svojih gazda — milionara da je ovo svečano veče u punoj meri uspelo. Herstova i ostala žuta štampa smatrala je za potrebno da istakne da je ovogodišnje otvaranje operske sezone bilo uspelije čak i od prošlogodišnjeg, kada je gospođa Džordž Vašington Kavano izgubila jednu od tuceta svojih brilijantskih narukvica, tako da su se posetioci pozorišta, kako za vreme odmora, tako i za vreme pretstave, morali da zavlače ispod stolica i po mraku da je traže. Ono je bilo uspelije i od otvaranja sezone od pre nekoliko godina: tada je njujorška štampa istakla kao naročito značajan događaj u kulturnom životu Amerike to da je jedan član najvišeg društva, obučen u svileni frak, dubio na glavi u operskom restoranu za vreme pauze.

A kako je bio sastavljen umetnički program za otvaranje sezone? Ko je pevao, ko dirigovao? O tome američka štampa ne govori. Međutim, ona opširno piše o stvarima koje nemaju nikakve veze sa umetnošću, ali imaju sa senzacijom i skandalom.

U jednom od svojih poslednjih brojeva, časopis „Tajm" donosi pregled pisanja njujorške štampe prilikom otvaranja operske sezone. Prema tom pregledu Herstov list »Dejli Miror« objavio je na dva stupca napis pod naslovom: »Na otvaranju operske sezone broj hermelinskih kaputa bio je veći nego broj kaputa od astragana". Njujorški socijaldemokratski list »Post« zabeležio je da je gospođa Kavano došla u Operu u svome Rols-Rojsu, a otišla, okružena bleskom eksplozija fotoreporterskih sijalica, u Kadilaku. Njujorški socijaldemokratski »PM«, čiji je vlasnik multimilionar Maršal Fild, ujedno vlasnik ogromnih radnji u Čikagu, pisao je da je gospođa Kavano »nosila kaput od činčile koji je stajao, u najmanju ruku, osamdeset hiljada dolara". Mak Kormikov list „Dejli njus", koji je savetovao da treba baciti atomske bombe na »nekulturnu« Evropu, zabeležio je da je gospođa Trokmorton došla na otvaranje Opere pušeći tompus — havanu, a sutradan po otvaranju operske sezone, »Dejli njus" je doneo još jedan članak o toj istoj uvaženoj gospođi i naglasio da ova multimilionarka »uvek nosi u svojoj tašni četiri hiljade dolara... i spreman revolver".

U milionarskim krugovima poznati pisac i kritičar Lušius Bib, kako piše „Tajm", zajedno sa jednim svojim prijateljem — kepecom (obojica sa cilindrima na glavi), proveo je sve vreme pretstave u operskom baru ispijajući viski. Sutradan je Herstov list »Dejli Miror« oštro kritikovao Lušiusa Biba. Možda zato što kao pisac nije slušao operu? Ne, već zbog toga »što nijedan dobro odeveni gospodin ne nosi uz smoking — cilindar«.

Sudeći po citatima iz časopisa »Tajm«, na otvaranju operske sezone najveću pažnju njujorške štampe privukla je gospođa Frank Henderson, milionarka sedamdesetih godina, s dijamantskom krunom na glavi i jarkocrveno ofarbanim noktima na rukama i nogama. Čim se pojavila na vratima Opere, fotoreporteri pohitali su da je snime. »Dok su nju snimali — piše »Njujork Vorld Telegram« (koji inače traži da se usvoji Maršalov plan kako bi se odbranio »kulturni svet od nekulturnog istoka«) — jedna druga milionarka udarila je gospođu Henderson savijenim programom po dijamantskoj kruni jer nije htela da čeka na promaji, na ulazu u Operu, dok fotoreporteri slikaju gospođu Frank Henderson«.

Vrhunac ushićenja kod okupljenih milionara i žutih novinara izazvao je momenat kada je gospođa Frank Henderson, sedeći u operskom restoranu, podigla noge na sto. Sa svih strana doleteli su fotoreporteri. Urednik socijaldemokratskog »Posta« požurio je čak i da je intervjuiše.

Evo, od reči do reči, kako je časopis »Tajm« zabeležio taj intervju sa otvaranja nove sezone u Metropoliten-operi:

Urednik »Posta« Erl Vilzon: »Kako ste, gospođo Henderson?«

Gospođa Henderson: »Hvala na pitanju, pijana!«

Urednik Vilzon: »Zašto stavljate noge na sto?«

Gospođa Henderson: »Da pokažem da su lepše nego u Marlene Ditrih!«

Urednik Vilzon: »Kako vam se sviđa opera?«

Gospođa Henderson: »Nisam ni slušala tu budalaštinu!«

Sutradan je gospođa Henderson bila junakinja dana za najveći deo njujorške štampe. »Dejli Njus«, koji izlazi u dva miliona primeraka, objavio je i njenu fotografiju u trenutku kad diže noge na sto, a Herstova fotoagencija uputila je ovaj snimak stotinama svojih listova. I »Tajm« je objavio tu fotografiju da bi njegovih milion i po čitalaca naučilo kako treba na kulturnim priredbama da se ponaša jedna Amerikanka iz »najviših krugova«.

U Parizu je počeo da izlazi časopis kolaboracionista

Politbiro Komunističke partije Francuske ustao je na svom poslednjem sastanku protiv progona istaknutih boraca Pokreta otpora koje vrši vlada Šuman—Mejer—Mok i protestovao protiv oslobađanja petenovaca i izdajnika.

Sudovi u Francuskoj nastavljaju da oslobađaju narodne neprijatelje, a na književnom planu sada je omogućeno svima onima koji su sarađivali sa okupatorom ili se sada nalaze, kao neofašisti raznih nijansa, u protivnarodnom taboru, da otvoreno propagiraju svoje mračne ideje i da vrše propagandu za novi rat.

Posle oslobođenja Francuske, velika grupa pisaca — rodoljuba sastavila je listu pisaca — izdajnika, i donela odluku da ubuduće nijedan pošten pisac neće sarađivati u istim publikacijama sa saradnicima okupatora. Predviđajući da sudovi u Francuskoj mogu biti popustljivi prema izdajnicima, pisci-rodoljubi saglasili su se i u tome da se njihov odnos prema književnicima sa izdajničke liste neće izmeniti ni u slučaju ako bi sud nekoga od pisaca kolaboracionista oslobodio krivice.

Međutim, među piscima koji za vreme rata nisu izneverili svoj književni poziv bilo je i takvih koji su sada, u doba mira, izmenili svoj stav, oglušili se o svoj narod i prišli neprijateljskom taboru. Nedavno je jedan od njih, Žan Polan, pokrenuo časopis »La Table ronde« da bi omogućio kolaboracionistima da se rehabilituju i stvorio neofašistima tribinu da mogu propagirati svoju rušilačku politiku. U prvom broju ovoga lista Polan je već ustupio mesta ne samo vatikanskim mračnjacima kao što je Fransoa Morijak i glorifikatorima anarhije kakav je Alber Kamis, nego i otvorenim saradnicima okupatora Marselu Žuandou i Tieri Moniju, koji je već u svom prvom napisu u ovome listu uložio najveće napore ne bi li mu pošlo za rukom da okalja, falsifikujući činjenice i dajući događajima izvitoperenu i kriminalnu interpretaciju, sve ono što je značilo i što znači borbu za bolji život čovečanstva.

U svom članku »Tri zabeleške povodom otadžbine« pokretač ovoga časopisa, Žan Polan, na skroz amoralan i ciničan način pokušao je da okalja lik Romena Rolana, poredeći Rolanov pacifistički stav za vreme prvog svetskog rata, imperijalističkog, sa izdajničkim držanjem za vreme drugog svetskog rata, oslobodilačkog, francuskog fašističkog književnika Šatobrijana, koji je izdao svoj narod fašističkim porobljivačima.

U drugome broju ovoga časopisa pojaviće se, kako se to nagoveštava u reklamnom delu, nov buljuk neprijatelja francuskog naroda, na čelu sa degolistom Andre Marlo-om i Anri de Monterlanom, predratnim mondensko danuncijevskim romansijerom, koji je — svakako iz »larpurlartiskičkih« razloga — pisao za vreme okupacije političke članke u izdajničkoj štampi, a sve u slavu porobljivača Francuske.

Utoliko više što otvoreno fašistički »književnici« mogu da vršljaju po današnjoj francuskoj stvarnosti, mi cenimo zaista napredne i zaista francuske književnike, koji pretstavljaju pravu Francusku.

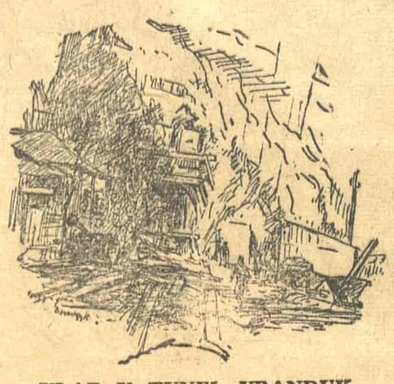

ULAZ U TUNEL VRANDUK
Skica Ljubice Sokić

VESTI IZ PRIJATELJSKIH ZEMALJA

Petnaesti mart — dan mađarske revolucije

Nova, demokratska Mađarska, koja je posle drugog svetskog rata našla svoj demokratski put, i u kojoj narod na višem planu ostvaruje ciljeve koje su najbolji sinovi mađarskog naroda — među njima Petefi — istakli kao zahteve nacionalne revolucije 1848. proslavlja stogodišnjicu mađarske revolucije 1848 kao deo Opštedemokratskog revolucionarnog pokreta Evrope toga doba

Na proslavu su pošle delegacija Sovjetskog Saveza koji je u ovom ratu najviše pomogao oslobođenju i preporodu Mađarske, delegacije Jugoslavije koja danas živi u istinskom prijateljstvu sa novom Mađarskom i delegacije ostalih prijateljskih zemalja.

★

★ **Glavni urednik »Szabad Nepa«** Jožef Revai objavio je knjigu »Dva pravca socijaldemokratije« i oštrom analizom osvetlio oštru borbu u socijaldemokratskom pokretu protiv desničarskih elemenata koji služe interesima anglo-američkog imperijalizma a ništa nisu naučili iz primera propasti Vajmarske republike. Knjiga je naišla na veliko interesovanje kod mađarske čitalačke publike.

★

★ **U izdanju »Szikra«** (Iskra) objavljena je nova knjiga Đule Kalaja pod naslovom »Mađarski pokret nezavisnosti (1936-1945).« Ovaj istaknuti mađarski publicista, služeći se sredstvima memoarske književnosti, prikazao je u svojoj knjizi borbu ilegalne Komunističke partije za ujedinjenje narodnih snaga i za ostvarenje aktivnog otpora.

L.G.

ČEHOSLOVAČKA

U Pragu izlazi časopis „Današnja Jugoslavija"

Savez prijatelja Titove Jugoslavije u Čehoslovačkoj objavio je prvi broj lista »Današnja Jugoslavija« (»Dnešni Jugoslavie«). U poruci upućenoj redakciji lista pretsednik Čehoslovačke vlade Klement Gotvald istakao je da list ima veliki i odgovoran zadatak da narode Čehoslovačke upozna s novom Jugoslavijom, da doprinosi učvršćivanju političke, ekonomske i kulturne saradnje između obeju zemalja i da širi ideju slovenske solidarnosti. »Značaj i odgovornost ovog zadatka« — podvlači Gotvald — »leži u tome što je čvrst i veran savez sa Federativnom Narodnom Republikom Jugoslavijom od životnog značaja za Čehoslovačku, njenu bezbednost i njen privredni i kulturni razvitak.«

U prvom broju list donosi: izvod iz govora maršala Tita na kongresu Saveza boraca narodno-oslobodilačkog rata, pod naslovom »Federativna Narodna Republika Jugoslavija stoji na čvrstim osnovama«; zatim izvod iz članka Edvarda Kardelja o Petogodišnjem planu i članak M. Đilasa o maršalu Titu. Pored toga, pod naslovom »Ugovori mira, a ne rata«, list objavljuje članak o značaju ugovora o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći koji su potpisale Jugoslavija, Bugarska, Mađarska i Rumunija.

Pesnik Lumir Čivrni, koji je nedavno boravio u Jugoslaviji, piše o novoj jugoslovenskoj kulturi, podvlačeći prvenstveno njenu široku demokratičnost i narodni karakter. List, dalje, objavljuje razgovor s dirigentom Rafaelom Kubelikom o njegovim utiscima s turneje po Jugoslaviji: Kubelik ističe srdačan prijem na koji je naišao i odaje priznanje visokom umetničkom nivou Beogradske i Zagrebačke filharmonije.

Prvi broj lista »Današnja Jugoslavija« ilustrovan je reprodukcijama skulptura i slika jugoslovenskih likovnih umetnika sa izložbe »Likovna umetnost naroda Jugoslavije XIX i XX veka«.

★

U Pragu će se održati od 20 do 29 maja Drugi međunarodni kongres kompozitora i muzičkih kritičara. Kongres će rasmatrati pitanja razvoja savremenog muzičkog stvaralaštva, kao i probleme savremene muzičke kritike.

★

Nedelja slovenskog filma priređena je u Pragu od 1 do 5 marta. U okviru ove nedelje, u praškim bioskopima prikazivani su sovjetski, jugoslovenski, bugarski, poljski i čehoslovački filmovi.

★

U ateljeima čehoslovačke filmske industrije završen je umetnički film »Selo na granici«. U filmu se prikazuju napori kolonista u češkim pograničnim krajevima da, posle iseljenja Nemaca, dovedu u red opustošenu privredu.

★

U izdanju slovačkog izdavačkog preduzeća »Pravda«, u Bratislavi, izišle su dve knjige satiričkih pripovedaka Jana Kaline: »Uvek sa osmehom« i »Ceo svet se smeje«. »Tvorba«, nedeljni časopis za kulturu i politiku, ističe u svom prikazu da je autor uspeo, kroz satiru da prikaže čitavu galeriju tipova sitnih i krupnih parazita, neprijatelja narodno-demokratske države, koji, pod maskom rodoljublja, pokušavaju da ometu izgradnju nove Čehoslovačke i da se dočepaju vlasti.

BUGARSKA

Nagrade za najbolje književne radove o omladinskim brigadirima

Sa Omladinske pruge
Skica Ljubice Sokić

Na konkursu za najlepšu pripovetku i pesmu iz života omladinskih brigadira žiri, koji su sačinjavali Nikola Furnadžijev, Pantelej Zarev i St. Zagorčinov, dodelio je nagrade:

Angelu Karaljičevu — prvu nagradu za pripovetke o brigadirima »Joškata« i »Zlatuša«; Radoju Ralinu — prvu nagradu za ciklus pesama »Omladinska pruga«.

Na poziv Saveza književnika Jugoslavije Savez bugarskih pisaca poslao je na omladinsku prugu Šamac—Sarajevo svoje članove Ivana Burina, Radoja Ralina i Valentina Nečajeva. Bugarski književnici su otputovali na Prugu 2 jula i ostali tri nedelje. Radoj Ralin je svoj nagrađeni ciklus napisao na pruzi Šamac—Sarajevo. Pesnička dela Ralina štampaju mnogi bugarski literarni časopisi. On je i urednik časopisa »Literaren front« i »Sloven«. Sovjetski časopis »Novi svet« objavio je Ralinovu pesmu »O Titu«.

MUZIČKI ŽIVOT BUGARSKE U 1947 GODINI

Kao u ostalim granama umetnosti, tako i u muzici 9 septembar bio je datum preokreta, datum otvaranja novih vidika i novih mogućnosti.

Na masovnim pesmama odmah su počeli da rade kompozitori Pipkov, Obretonov, Karastojanov, Rajčev, Dimitrov i drugi. Izvestan broj njihovih masovnih pesama sada je popularan u narodu.

Pored rada na masovnim, pesmama, muzičari su bili aktivni i u drugim oblicima muzičkog stvaranja: Filip Kutev komponovao je kantatu »Deveti septembar«, Obretenov uvertiru »Georgi Dimitrov«, Čerkin kantatu »Dvadeset treća«, Veselin Stojanov simfoniju »Krvava pesma« i Paraškev Hadžijev Sonatu za violinu i klavir. Simfoniskom muzikom bave se, pored starijih, i mlađi kompozitori: Lazar Nikolov, Aleksandar Rajčev i Konstantin Ilijev. Nikolov se javlja svojom »Svitom«, Rajčev »Klavirskim koncertom«, a Ilijev komponovao je »Prvu fimfoniju«, koja će uskoro biti izvedena. Bojan Ikonomov završio je »Drugu simfoniju«, Goleminov »Tokatu za klavir i orkestar«, Pitkov »Starinsku igru«, Nenov »Trakijsku igru« (za klavir).

Muzički život veoma je živ. Stvorena je Narodna filharmonija, institut koji ima pod sobom pet državnih simfoniskih orkestara u raznim mestima, a u toku 1947 godine obrazovana su još dva nova takva orkestra — u Burgasu i Razgradu.

U državnom izdanju štampan je veći broj muzičkih dela. Objavljeni su simfoniska poema »Nemac« od Filipa Kuteva, »Klavirski koncert« Pipkova, »Trakijska igra« Nenova.

Koncertna direkcija priredila je oko 240 koncerata u Sofiji i unutrašnjosti.

★

Pesmu Radovana Zogovića »Pesma o Titu i o Rusiji« štampao je »Literaturen front« u prevodu Dimitra Pantelejeva.

★

Izdavačko preduzeće »Narodna mladež« objavilo je zbirku pesama mladog slovenačkog pesnika Karla Destovnika — Kajuha, koji je poginuo u borbama protiv okupatora. Zbirku je na bugarski preveo pesnik Dimitar Pantelejev.

★

Sedamdeset peta godišnjica smrti Vasila Levskog, velikog borca za nacionalno oslobođenje Bugarske od Turaka, proslaviće se svečano ove godine u čitavoj Bugarskoj. Za dan proslave biće upućeni u unutrašnjost predavači, koji će govoriti o životu i velikom delu Levskog.

★

Proslavu sedamdesetogodišnjice Otona Župančića obeležili su mnogi bugarski listovi i časopisi. »Literaturen front« doneo je članak o pesnikovom životu i radu i štampao njegovu pesmu »Val d'oltra«. Članak je napisao i preveo pesmu Dimitar Pantelejev.

LICE I NALIČJE

ALARMANTNE VESTI

Velibor GLIGORIĆ

Ono što zovemo reakcijom kod nas, a što brojno postaje sve neuočljivije, izolovalo se iz narodnog života i deli sudbinu svih onih emigracija u istoriji koje su se suprotstavile napretku naroda. Reakcija ne nosi u sebi snage da se bori sa tim napretkom. Svaka pobeda u stvaralaštvu naroda — za nju je poraz. A pobeda u stvaralaštvu jugoslovenskih naroda bilo je dosad toliko i takvih da je reakcija izbačena sa pozorišta borbe, i ništa joj drugo ne ostaje, nego da priviđa utvare u svojoj agoniji, ili da svesno izmišlja takve stvari, isto onako kao što su to doživele sve one emigracije koje su bile poražene u težnjama i delima da zaustave napredak naroda.

Ta reakcija, koja živi kao emigracija u svome sopstvenom narodu, fantazira, ali u fantaziranju, kao i sve reakcionarne emigracije slične njoj, nema invencije. Sve ono što ona izmišlja, sve je to već toliko upotrebljeno u fašističkoj propagandi protiv »boljševičke opasnosti«, sve je to već preživano u kabinetima nekadašnjih zloglasnih glavnjača. Laži, klevete, intrige, koje se upravljaju na narodnu vlast i stvaralačku izgradnju naših naroda, fabrikuju se uvek na isti kalup, a taj kalup je već sasvim izveštao i uvek je isti. Toliko puta smo ga videli u svim senzacionalnim ucenjivačkim listićima prošlosti, koji su sve svoje falsifikatorske, klevetničke i ucenjivačke kampanje počinjali sa slikom boljševika s nožem u zubima, uz velike citate iz Gebelsovih paskvila. Reakcija kod nas nema niti može imati realnog oruđa za borbu protiv narodne vlasti. Ne može da ubeđuje ni činjenicama ni idejama. Umesto činjenica, ona se služi lažima, varkama, intrigama, klevetama, priviđenjima, računajući na lakovernost.

Njoj su zaista najsrodnija priviđenja. A halucinacije sa priviđenjima kod nje su i sećanja na zločine počinjene za vreme rata, u kojima su proturači laži često učestvovali kao saučesnici. Reakcija danas odbačena, u porazu doziva fantome. Priviđa ih kao glavoseče, trboseke, koljače. A ta njena priviđenja podudaraju se sa fabulama onih filmova i literarnih dela čija je produkcija u vlasti američkog imperijalizma. I tamo je glavno u sadržini: patologija i misterija, zločinac koji u mraku skida glave svojim žrtvama.

Reakcija je izmislila fantoma koji tobož kolje žene u skrivenim senkama beogradskih ulica. Ona će detaljno opisati kako je videla zločin, opisaće podrobno »zločinca«, dodaće mu, u duhu svega šovinizma, i »podatak« o nacionalnom poreklu. Zbunjivaće ovom banalnom i trivijalnom laži samo neprosvećen i politički nepismen svet, lakoverne ljude i žene, a sve u cilju stvaranja panične psihoze i nepoverenja prema narodnoj vlasti, stvaranja potpuno fantastičnih postavki o nekoj nesigurnosti života i imovine. To što je ova poražena unutarnja emigracija izmišljala u vrućici svoje agonije, ta priča o nekom misterioznom fantomu koji je ostao neopažen i od vlasti i od građanstva, to je jako staro, banalno, upotrebljivano. To ima korena i u svetu vradžbina, vračanja crnih mačaka, fantazije i religioznog ludila, spiritizma i fantazije patologije. Ovoga puta to je upotrebljeno s planom da se uznemiri onaj koji je lakoveran, sklon sujeverju, onaj koji lako pada u paničnu psihozu kada mu se servira priča o ubistvu pod misterioznim okolnostima.

Izmišljeni fantom je veoma srodan demoralisanim ostacima potučene reakcije kod nas. On je blizak njenom unutrašnjem životu, moralu, njenom odnosu prema narodu i čoveku. Ona ne može nikako da prežali koljače, crne divljačke brade četnika i njihove noževe, ni ono vreme fašističke nemačke i italijanske okupacije kada su oni, bez ikakve misterioznosti, javno klali žene i ljude, hvaleći se brojem žrtava i procedurom klanja, fotografišući se prilikom klanja, kada su hvalisavo nosili krv naroda na svojim rukama. Izmišljeni fantom je priviđenje četničkih sadističkih orgija, u kome se izživljuju ostaci njihovih prijatelja, saradnika i finansijera, koji nemaju više invencije da izmisle ma šta drugo čime bi napakostili ili nahudili narodnoj vlasti, izručuju na ulicu fantastične priče u kojima su izraženi gadost i životinjstvo njihovog sopstvenog »duševnog sveta«.

Naša dnevna štampa odbacila je od sebe kriminalne hronike, one koje su bile uvek pune misterioznih ubistava i senzacije, koje su fabrikovale kriminalne fabule i istorije. Ona je to učinila zato što je postala istinski glas naroda, njegovih zdravih, progresivnih težnji za normalnim stvaralačkim životom i što sam kriminal iščezava iz našeg društva. Ona je sva u vernom i istinskom odražavanju velikih istoriskih događaja i revolucionarnih preobražaja u savremenosti. Iz nje izbija jasnost i stvaralačka snaga ideja, zdravlje i čvrstina morala, veliki životni optimizam koji izbija iz stvaralačkih podviga naroda.

Oni koji ne vole napredak naših naroda, ne vole ni njihovu štampu. Oni su gladni senzacionalnih kriminalnih hronika u kojima će izživljavati svoje patološke i sadističke prohteve. Njima je nužan fantom, onaj famozni znak pitanja u detektivskoj literaturi, koji postaje centar njihovog životnog interesa, jer druge bolje životne sadržine nemaju. Šta može da čini čovek koji ne voli napredak našeg naroda, a živi u njemu? O čemu može da sanja čovek koji je izgubio vlast nad drugim čovekom, kome je oduzeta mogućnost da zgrće kapitale, da monopoliše pozicije u državi i društvu? On sanja o atomskoj bombi, o imperijalističkoj sili da mu vrati ono što i sam uviđa da je nepovratno izgubljeno, on traži pomoći od natprirodnih čuda, okreće spiritistički stočić u svojoj sobi, konsultuje vračare, čeka da siđe sveti duh sa ključevima od narodnih riznica. I u tom agoničnom iščekivanju »nečega«, uznemirava radan svet svojom sopstvenom panikom, izmišljenim vestima o priviđenjima, fantomima, svim onim što se u istoriji ponavlja kada je u pitanju agonija onih slojeva koji su se suprotstavili zakonitom i pobedonosnom razvitku napretka naroda. Ne uznemirava ozbiljno, nego dosadno, kao dosadni insekti. Lakoverne žrtve te veštačke psihoze postaju i postaće sve ređe, i same se stide svoje lakovernosti prema pričama o »fantomima«.

»Apokrifna« literatura i iščezli kulturni dokumenti

U nekim privatnim knjižarama još se, javno ili polutajno, prodaju, pored knjiga duhovno tuđih kulturi naših naroda, još i profašističke ili čak direktno fašističke knjige iz doba okupacije. Prema toj pojavi ne smemo biti ravnodušni.

Prirodno je što u nekim velikim bibliotekama, državnim i društvenim, ima i te reakcionarne, fašističke literature, jer za jedan krug naučnih radnika treba da postoji i takav dokumentarni materijal. Ali, nasuprot tome, utoliko pre oseća se jedan veliki nedostatak u skoro svim našim velikim bibliotekama nedostaju neka od značajnih dela koja pretstavljaju važne beočuge u pravom kontinuitetu našeg kulturnog života. Nedostaju mnoge publikacije iz perioda 1918—1941, a naročito iz perioda 1930—1941: časopisi, listovi i knjige kroz koje se manifestovala društvena i idejna avangarda naših naroda u najtežim danima borbe protiv reakcije i profašističke izdaje u zemlji.

Krupan događaj u našem kulturnom životu pretstavlja pronalazak svakog izdanja iz prošlosti na koje se zaboravilo, koje je bilo izgubljeno ili za koje se nije znalo. Otkriće kakvog nepoznatog izdanja, eventualno unikata iz prošlosti, ponekad daje povoda za pokretanje izvesnih pitanja u vezi s kulturnim razvitkom naših naroda. S druge strane, ne samo širokoj javnosti, nego i posetiocima naših velikih biblioteka, ostala su i danas nepoznata neka vrlo značajna izdanja iz presudnog perioda jačanja naprednih snaga naših naroda, pripremanja odbrane zemlje i oslobodilačke borbe. Tako, od mnoštva naprednih listova, časopisa i publikacija koji su se pojavljivali za dvadeset i tri godine bivše Jugoslavije, a naročito od trideset šeste do četrdeset prve godine, neke se publikacije skoro uopšte ne mogu naći. Na primer, jedan deo naše nove publike, vaspitane kroz oslobodilački rat i izgradnju zemlje, ne zna da je u Beogradu, s opštejugoslovenskim značajem, izlazio šest meseci nedeljni list »NIN«, u doba španskog rata, stvaranja Narodnog fronta i talasa velikih štrajkova. Isto tako pretstavljaju retkost časopisi: »Izraz«, »Naša stvarnost« i »Umetnost i kritika«, pa i naša najznačajnija teoretska publikacija do rata — »Književne sveske«.

Ta praznina je u toliko veća, što su u tome periodu izlazili i lažno napredni, provokatorski listovi i časopisi (klasičan egzemplar je B. Teodosić), koji su se dobrim delom sačuvali, a naša nova javnost ne zna tačno karakter pojedinih publikacija niti zna da su neki časopisi menjali i karakter s promenama u redakciji. Tako i danas još, ponekad, po koja ranija mistifikacija nalazi nehotične žrtve. Mnogi dobronamerni profesori književnosti prosto ne poznaju značajna književna i publicistička ostvarenja objavljivana u naprednim časopisima, listovima i publikacijama pre rata, a neki bibliografski »stručnjaci« čine čudovišne stvari, navodeći kao literaturu, povodom velikih datuma, upravo provokatorske ili u najmanju ruku sumnjive napise i autore.

Naša napredna umetnička i principijelno-teoretska literatura u bivšoj Jugoslaviji imala je ogroman uticaj, zahvatala je široke mase (isti primerak išao je iz ruke u ruku). Pod teškim uslovima časopisi su izlazili u većem tiražu nego ijedan od zvaničnih časopisa toga vremena.

Kao što, u interesu naše kulture, treba obratiti pažnju na to šta se u ponekim privatnim knjižarama i antikvarnicama prodaje kao »literatura«, isto tako iz dužnosti prema našoj novoj kulturi treba povesti računa i o nedostatku nekih publikacija po našim bibliotekama. Oni kod kojih se nalaze takva retka izdanja iz perioda uoči rata, pojedini primerci ili kompleti, učinili bi veliku uslugu našoj kulturi ako bi te publikacije iz privatnog vlasništva predali u vlasništvo velikih biblioteka, gde bi bile pristupačne onima kojima su potrebne.

Isti je slučaj i s mnogim publikacijama iz našeg oslobodilačkog rata. Iako su mnoge od tih ratnih publikacija izgubljene ili propale u uslovima rata, one se ipak katkad mogu naći kod pojedinaca kao bibliofilska svojina, nepoznata javnosti.

Ovome mogu mnogo doprineti državne antikvarnice, kakve su već stvorene u Sarajevu i Zagrebu a stvaraju se i u drugim našim centrima. To je jedan od zadataka koji one treba da vrše.

Uklonimo nečovečne, varvarske i antikulturne knjige s knjižarskih tezgi, — a izgubljene dragocenosti naše predratne napredne književnosti i dokumente iz oslobodilačkog rata uputimo u biblioteke!

J.P.

NOVI MOTIVI U PREOBRAŽAJU NAŠEG ŽIVOTA

Milan BOGDANOVIĆ

Izgledaće možda i danas nekome čudno, a do pre nekoliko godina mnogima bi to bilo i neshvatljivo da se povodom zakona i uredaba kojima se regulišu izvesni naoko čisto ekonomski odnosi može govoriti o velikim motivima za literaturu, i da se ti i takvi motivi tretiraju kao delujuće snage u samim životnim osnovima nad kojima se literarno delo rađa. Pisac koji je nekada tražio, i, ako takvog ima, koji bi i danas to hteo, da čoveka izolira, pa da onda u njemu raskopava neka skrivena okna i iz njih da vadi samo one elemente koji ga izdvajaju od opšteg ljudskog i opšteg životnog kruga i prikazuju kao neki sasvim singularizirani biološki i psihološki fenomen, imao bi doista samo osmeh prezrenja za tvrdnju da jedan korenito novi sistem prometa robe, na primer, menja i život i čoveka, i literaturi pruža nove sadržajne mogućnosti. Ukoliko su takvi preobražajni ekonomski potezi dublje povučeni, ukoliko radikalnije izmenjuju neke ranije oblike i sisteme (agrarna reforma, nacionalizacija industrije itd.), kad su dakle posledice opšteg revolucionarnog preobražaja društva i života, utoliko su jače i intenzivnije delujući i na pojedinca i na množinu.

Kod nas se kroz oslobodilačku borbu i izgradnju događa takav jedan proces revolucionarnog izmenjivanja čoveka i u njemu samome i u njegovim svim odnosima prema zajednici, pa i same zajednice kao takve. I u tome procesu, koji je iz prvobitnog stanja revolucionarne borbe postepeno prešao u stanja pune društvene afirmacije, upravo ovi novi ekonomsko-politički potezi koji potvrđuju i utvrđuju ostvarene osnove materijalne baze života, bacaju živu svetlost na čoveka u tim odnosima. Ti momenti tako rađaju životne motive, pored kojih literatura ne može proći zatvorenih očiju.

A da li je kod nas literatura dovoljno budna za sve nove pojave koje se uslovljavaju takvim značajnim i korenitim ekonomskim preokretima? Da li u nju prodiru novi motivi kojima oni naš život oplođuju? Moglo bi se reći doista da naš pisac još nije dovoljno obratio pažnju na faktore koji izvesna stanja uslovljavaju, iako nije ostao neponesen samim tim stanjima. U diskusiji koja se u našoj književnosti vodi o problemu teme i o tematici uopšte, glavna pažnja se usredsređuje na izvesne velike, grandiozne motive, koji ustvari treba da tipiziraju ona naša stanja koja se vide kao najobasjanija, kao u najvišem i najveličanstvenijem obliku ostvarena, kao svetli znaci naše savremenosti. I zato se problem time generališe.

Ako se uzme, kao primer, tematika izgradnje, osetiće se da se stanja koja nju izražavaju shvataju nekako suviše blokovno, celovito i zato se iz njih traže motivi koji bi je sintetično sugerirali, prikazali, dali. I otuda pojava da literatura kad o njoj govori ima nečeg unisonog u opštoj intonaciji, jedan prizvuk koji više afirmiše čin nego li činioca, koji uzdiže i veliča akciju, a ostaje bez dovoljno vibracije za čoveka koji je nosi i ostvaruje. U našoj literaturi koja tumači naš današnji trenutak ima doista akcenata koji su dostojni odraz vremena, ali oni uglavnom kazuju i oživljuju stanja, a ne pulsiraju dovoljno onom živom, životnom toplinom koja se javlja samo kad se pisac sretne sa veličinom i lepotom ljudskoga u stanjima u kojima ono stvaralački dejstvuje.

I baš za razumevanje toga ljudskoga fakta, koji tek u preobražaju što se kod nas u čoveku vrši dobija svoju pravu, visoku vrednost, potrebno je da pisac bude uvek budan pratilac svih onih značajnih društvenih i ekonomskih mera i promena koje — na velikoj opštoj osnovi — neposredno, najaktivnije deluju na čoveka i njegov život. A takvih istoriski značajnih poteza bilo je dosad nekoliko, a da ih literatura nije dovoljno zapazila.

Mere koje su regulisale odnos čoveka prema radu, stav i položaj radnika uopšte i koje su u ljudima realno, materijalno usadile osećanje društvenog oslobođenja, ostale su dosad nedovoljno, ili nikako u književnosti obrađene. Šta je naša literatura, osim nekoliko uspelih lirskih strofa, kazala o motivu oslobođenja žene, na primer? I da li je naša literatura pokušala da se unese, udubi u problem našeg novog sela? Zar pitanje radnog udruživanja seljaka u obradi njive i u izvršivanju čitavog opšteg poljoprivrednog zadatka nije izvanredno inspirativno, i za se, na primer, sovjetska literatura nije upravo njime zabavila od prvih godina svoga postojanja? U našoj ono još ne odjekuje. Zar veliki problem odvajanja seljaka od za njega ubitačne špekulacije njegovim proizvodom i upućivanja da trguje njime u smislu i za korist zajednice, izraženo u jednom od najvažnijih i najuzbudljivijih motiva naše današnjice, u takozvanoj akciji za otkup žita, nije mogao i morao biti jedan od najpunije primenjenih motiva u našoj književnosti? A nije to ni izdaleka bio, iako sam u sebi krije čitavo vrelo najživopisnijih inspiracija. Zar akcija za organizovano i plansko obrađivanje zemlje, za setvu i žetvu na vreme, racionalno, a u zanosu kolektivnog elana, nije motiv o koji se mogu otimati i lirska pesma i roman i drama? I tako dalje.

Takav jedan motiv i danas pred svima nama ulazi u život kao jedan od preobražajnih agensa u njemu. To je naš novi sistem cena, koji je ustvari novi sistem prometa robom. Na jednom životnom planu gde se naša nova stvarnost sretala sa mnogo teškoća, i sa koga su zato mogla da se zlonamerno pothranjuju izvesna ljudska neraspoloženja, stvari se menjaju. U rešavanju složenih ekonomskih problema snadbevanja čoveka životnim neophodnostima suprotstavljala se mnoga prepreka, počevši od početne oskudice i teškoća u proizvodnji, pa do raznovrsnih mahinacija od kojih se trgovina kod nas još nije sasvim oslobodila. A sad se najednom, iz oskudice i zamršaja, pojavljuje izobilnost robe, sa sistemom raspodele koji otklanja dojučerašnje negative.

Do juče prazni, magacini se pune i postaju privlačni, sistem podele robe je dobio novi ton, kod kupaca je nestalo nervoze i zlobivosti, a prodavci su izgubili onaj svoj zlovoljni i odbojni, skoro neprijateljski izraz i glas, i postali doista pravi službenici u državnom i opštenarodnom trgovačkom aparatu. Kupac ne grabi više kad nešto kupuje, samo da se snabde, bez obzira šta i kako kupuje. On danas mirno stoji pred prodavcem, traži da bira, i bira, a prodavac ga sa dobrim raspoloženjem usluzuje. Ako čovek uđe danas u trgovinu, osetiće najednom u samoj atmosferi duboke izmene prema nekadanjim stanjima kod nas. Danas se kupac izjednačio i u pravu da kupuje sve što mu treba, i, što je važnije, izjednačuje se u kupovnoj moći svojoj. Novi sistem cena je to pravo regulisao: onome ko radi, ko privređuje, ko je radno i ljudski pozitivan, pravo je šire, punije, lakše ostvarljivo. Onome ko ne doprinosi radom zajednici, i ko joj se eventualno i ljudski suprostavlja, pravo je uže, i teže ostvarljivo. A sa uglavnom izjednačenim kupovnim snagama, izjednačuje se i mogućnost da se traži kvalitet. Danas se više ne kupuje po nekadanjim regulama: luksuzno za bogatog, a slab i loš materijal za neimućnog. Izjednačenje je, dakle, i u ovom životnom odnosu danas ostvareno. Bezbrojne dirljive, neobično živopisne scene i izvanredno zanimljivi motivi pružaju se oku koje ume da posmatra kad danas uđe u jedan naš državni, gradski ili zadružni magacin.

U daljoj analizi novog sistema, najznačajnija je stvar odnos koji se njime uspostavlja između grada i sela. Novim cenama, specijalnim sistemom cena, seljaku je izbrisana njegova stalna, pa makar samo i latentna sumnja, da se njegov rad u neku ruku zloupotrebljuje gradom i gradskim potrebama. Danas je on u stanju da za svoje proizvode dobije svaku robu u ravnomernoj vrednosti, a ipak, u krajnjoj liniji, sa izvesnom zaradom za samoga sebe. I zanimljivo je kako je selo, koje je sve do juče ostajalo prilično nepoverljivo prema svakoj meri koja bi imala regulisati problem prometa njegovim proizvodima, ovu današnju meru shvatilo pravilno, i široko, neuzdržano počelo njome da se služi. Pred izlozima u magacinima, u svima njihovim rejonima, seljaka je prepuno, čak i tamo gde treba da plaćaju slobodnu cenu. On danas može i slobodno da kupuje, jer mu »treća cena«, njegova cena, preko koje se normalno snabdeva, omogućuje isto tako da viškom svojih prihoda nabavlja i robu za ličnо zadovoljstvo. Neka pisac malo počne da prati primenu novog sistema prometa robom na mestima gde se on primenjuje, pa će zadivljeno stati pred scenama koje su tako realistično živopisne, u smislu zdravog i pravog realizma, da će možda baš preko te realističke ubedljivosti osetiti i shvatiti koliko duboko životnog značaja imaju nove ekonomske mere.

Socijalistička politika naše narodne vlasti, politika predviđanja i planiranja, godinama je pripremala sve što je materijalno bilo nužno da se ovaj novi trenutak ostvari. I ako su do juče u mnogim gradovima i selima ljudi morali da se lišavaju često i najnužnijih potreba, ako su magacini bili dobrim delom prazni, ili snabdeveni samo najnužnijom robom, — fabrike su radile, mašine i razboji su proizvodili, vredne udarničke ruke su neumorno delovale da se zemlji, narodu, našem novom životu, našem novom čoveku obezbedi dostojni standard življenja. Svakako da na čoveka

Rad u polju
Skica Ljubice Sokić

kod nas mora dejstvovati pozitivno, da u njemu mora podržati, osnažiti i produbiti nove ljudske kvalitete koje mu je naša revolucija usadila, to osećanje pouzdanja u zemlju, u društvo, u sebe, koje u njemu rađaju one hiljade vagona i kamiona robe koji danas krstare svim našim putevima, za njega, za njegov bolji život.

I na to smo mi hteli da obratimo pažnju našeg pisca. I u činjenicama ove vrste treba tražiti objašnjenja za nove kvalitete našeg čoveka, koji se formira u novim uslovima, stvorenim svesno. Stepen svesti, idejnog i ideološki pouzdano pravilnog ranijeg kretanja, razume se, pre svega je bitni faktor u njegovom ličnom preobražaju. Ali stanja koja ispravnost njegovih ideja i pravoumnost njegove svesti materijalno dokazuju, taj preobražaj istovremeno ubrzavaju, čeliče, ustaljuju, čine ga nepokolebljivim. A za one druge, kod kojih stepen svesti nije dovoljno pouzdan unutrašnji regulator, ovakovim duboko preobražajnim merama svest se povišava, novi kvaliteti se u njoj stvaraju.

Ovaj članak i nije napisan sa drugom težnjom, već da piscu stvaraocu pobudi stvaralačku pažnju i na ovaj sektor našeg života. I ne zato da on u njemu traži živopisnu pojedinost koja će ga sama po sebi oduševiti i stvaralački pokrenuti. On može i to da čini. Ukazao sam već na činjenicu koliko se u primeni novog sistema cena i prometa robe mogu da zapaze izvanredne živopisne situacije i pojave, koliko divnih ljudskih likova da sagledaju, kakvi izvrsni, zdravi, realni ljudski motivi da se sretnu. I zato pisac može i kao takve da ih, u fragmentima, u posebnim trenutno zahvaćenim potezima, ostvaruje i oživljuje. Ali ono što je daleko važnije od toga, dublje, suštastvenije, bilo bi da literatura prati velike društvene i ekonomske preobražaje koji se kod nas izvršuju, kao posledica ovih ili drugih značajnih i duboko proučenih mera, da hvataju vezu između njih i stvarnoga života, između njih i živoga čoveka. Tek u toj uhvaćenoj vezi, u razumevanju uzroka i posledica, u živom uočavanju jednih i drugih, u osmotrenju čoveka pod njihovim sveukupnim dejstvom, moći će se shvatiti grandiozni ljudski polet našeg vremena i neproračunljiva njegova plodotvornost u izgradnji zemlje. I tek sa takvim širokim zahvatom tematika izgradnje, kao i mnoge druge naše žive teme, biće osvetljena čovekom, i tek tada u potpunosti realno i realistički pravilno postavljena i ostvarena.

PROBLEM NAŠEG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Radovan LALIĆ

Problem našeg književnog jezika pretstavlja danas jedan od bitnih, osnovih problema naše narodne kulture. On iz dana u dan postaje sve aktuelniji i traži pravilno i temeljito rešenje. Mi danas u našoj narodnoj državi, u zemlji narodne demokratije, gradimo novu kulturu, stvaramo na novim temeljima nauku i književnost, i u skladu sa potrebama te naše nove kulture moramo izgrađivati i razvijati i naš književni jezik. Naš književni jezik mora biti savršen instrument umetničkog stvaralaštva, mora zadovoljavati sve zahteve savremene nauke, mora odražavati herojsku današnjicu naših naroda i naše domovine, revolucionarne preobražaje koji se u njoj odigravaju i biti sam oruđe i sredstvo tih preobražaja.

Da bismo pravilno pristupili rešavanju književnog jezika, treba da u tom problemu razlikujemo dve strane: prvo, dosadašnje stanje našeg književnog jezika i, drugo, pitanje njegovog daljeg izgrađivanja i razvijanja. Jezik kojim se danas kod nas piše pun je krupnih nedostataka. On je često siromašan, neizrazit, pogrešan; često nije u stanju da precizno izrazi odgovarajuću misao autora. Ljudi koji se bave pitanjima kulture vide te nedostatke, čitajući naše novine, časopise, knjige, naročito prevode. Mnogi od tih nedostataka su posledica činjenice da naš književni jezik zaostaje za stvarnošću, da ga je stvarnost prestigla i da on ne može odgovoriti njenim zahtevima. Ta je činjenica od bitne važnosti za problem našeg književnog jezika, i mi ćemo se na njoj zadržati u toku daljeg izlaganja.

Ali stvar nije samo u tome, u nerazvijenosti književnog jezika, u njegovom zaostajanju za stvarnošću. Nedostatke našeg književnog jezika — jezika naše nauke, književnosti, publicistike — treba tražiti pre svega u tome što mi nismo dovoljno savladali već postojeći književni jezik, što slabo poznajemo naš književni jezik na njegovom dosadašnjem stupnju razvitka. Današnji srpskohrvatski književni jezik ima svoju dosta bogatu istoriju, koja traje preko sto dvadeset godina. Put kojim se kretao njegov razvitak ukazao mu je genijalni naučni i kulturni stvaralac Vuk Karadžić. Taj put otkrivao je našem književnom jeziku široke perspektive i bogate mogućnosti. Iako u mnogome neizgrađen, nestabilan, on je ipak dobio svoje određeno obličje.

Danas je ta i takva norma našeg književnog jezika pokolebana. Na sektoru pisane reči često rade ljudi koji možda dobro misle, ali svojim mislima ne umeju uvek da dadu odgovarajuću književnu formu. Oni često ne poznaju najelementarnije stvari iz jezika: gramatiku, pravopis, ponekad značenje običnih reči. Vi možete na svakom koraku naći i u našoj povremenoj štampi i u knjigama greške najrazličitije vrste. Ta se pojava ne može zamisliti u književnim jezicima naroda sa razvijenijom književnom kulturom. Nije moguće, na primer, naći gramatičke ili pravopisne greške u sovjetskim novinama ili knjigama; mislim u prvom redu na ruske novine i knjige. Uzrok ovoj činjenici nalazi se u tome što mi nemamo dovoljno kadrova na sektoru kulture. Očigledno je da su revolucionarne promene koje su izvršene u našoj zemlji morale izazvati promene i u književnom jeziku, da su morale pokolebati njegovu normu. Ali nedostaci o kojima smo gore govorili samo su indirektna posledica tih revolucionarnih promena. Naime revolucionarne promene koje su narodu dale vlast u ruke izazvale su ogromne potrebe, a mi te potrebe, prirodno, u prvom trenutku ne možemo zadovoljiti. Otuda nepismenosti i rogobatnosti u jeziku mnogih naših novina, časopisa i knjiga.

Stoga pri rešavanju problema književnog jezika treba prebroditi osnovnu teškoću, koja proističe iz nedovoljnog poznavanja dosadašnjeg nasleđa, iz nedovoljnog poznavanja književnog jezika od Vuka Karadžića do početka naše epohe. Od toga treba početi. Da bismo svoj jezik mogli dalje razvijati, moramo znati njegov istoriski razvitak zakonitosti kojima je podložan, njegove nedostatke i prednosti. Mi znamo da u buržoaskom društvu mogućnosti koje je srpskom književnom jeziku dala Vukova reforma nisu mogle doći do punog izražaja zbog same ograničenosti razvojnih mogućnosti buržoaskog društva. Ali da bismo sada, kada se razvitku kulture otvaraju tako široke perspektive, mogli iskoristiti sve mogućnosti za izgrađivanje našeg književnog jezika, mi moramo biti svesni svih ovih činjenica. Norma jednog književnog jezika može se menjati, ali to se ne sme činiti stihiski, to ne sme biti rezultat slučajnosti. Jezik je društvena tvorevina, a napose književni jezik pretstavlja tekovinu čitave jedne nacije u njenom istoriskom formiranju. Prema tome, književni jezik treba da zadovolji potrebe čitavog naroda (ili, po izuzetku i više naroda). Slučajno, stihisko stvaralaštvo može biti korisno, ali ono može isto tako narušiti zakone jezika i prema tome biti od štete za književni jezik. Navešćemo jedan primer. Reč »brigadir« u smislu »član brigade« nastala je stihiski. Ona je nepravilna, jer bez potrebe ruši staro značenje reči »brigadir«, koja znači »komandant brigade« ili »rukovodilac brigade«. Ova greška mogla se izbeći da je neko ko poznaje dobro jezik napravio na vreme reč koja bi tačno odgovarala pojmu »član brigade« (na primer, »brigadist«).

Ovakvo shvatanje ne može se nikako uzeti kao neki konzervativizam u jeziku. Poštovanje jezičkih zakonitosti, istoriskog razvitka književnog jezika, njegove norme nikako ne znači sputavanje slobode jezičkog stvaralaštva. Kod nas je običaj da se ljudi pozivaju na »jezičko osećanje«, da bi opravdali svoje otstupanje od uobičajenih jezičkih pravila. Jezičko osećanje je vrlo dobra stvar, ako ono pretstavlja živu vezu pišćevu sa maternjim jezikom, ako mu služi kao potstrek u jezičkom stvaralaštvu. Ali ono se ne sme pretvoriti u neograničen princip. U ime »jezičkog osećanja« prave se najgrublje greške protiv jezika. Ima ljudi koji tvrde, na osnovu svog »jezičkog osećanja«, da su genitivi množine »pripovetki«, »skaski« pravilni, i ako su to provincijalni oblici, koji se ne mogu primiti u književni jezik.

Ali, razume se, nije dovoljno savladati književni jezik na njegovom dosadašnjem stupnju razvitka. To je neophodno, ali time je zadovoljena samo jedna strana našeg problema. Sada dolazi ona druga strana, koja je za današnji momenat i za čitav dalji razvitak srpskohrvatskog književnog jezika od ogromne važnosti. Mi svoj književni jezik moramo dalje razvijati i usavršavati. Njegova nedovoljnost u današnjem trenutku očigledna je. U životu naših naroda odigrali su se događaji koji su se neminovno morali odraziti na jeziku. Oslobodilačka borba naše zemlje, narodna revolucija izazvale su revoluciju u shvatanjima naših ljudi, u njihovom načinu mišljenja, u navikama i postupcima. Prirodno je, prema tome, da ljudi moraju govoriti onako kako misle, a to znači drukčije nego što su to ranije činili. Promenjena su značenja mnogih reči, rečenica je postala drukčija, čak ni intonacija govora nije ostala bez promene. Uzmite samo reč »ulica«, koja je u raznim vezama dobila sasvim drukčija značenja nego što je imala ranije. U jezik je prodrlo mnoštvo novih reči ili reči iz ruskog jezika. Mnogi dijalekatski izrazi postali su opšti, a neki izrazi, ranije opštepoznati, potisnuti su u pozadinu.

Književni jezik treba da prihvati ovo novo stvaralaštvo narodnih masa. Verovatno će jedan deo od toga izgubiti značaj i otpasti, ali će mnogo neminovno i ući u književnost, kao sastavni deo njenog jezičkog fonda. Ali književni jezik ne treba samo da registruje ono što je narod već stvorio. Zadatak naših pesnika i književnih stvaralaca uopšte sastoji se u tome da stvaralački pristupe književnom jeziku, da u svojim delima dadu obrasce novog, podignutog na viši stupanj književnog jezika. Starom frazom, starim rečnikom nije moguće dati umetničku sliku naše narodnooslobodilačke borbe niti sliku naše herojske današnjice. Naši književnici treba da izraze ono veliko i herojsko što se sada odigrava u našoj zemlji. Ali o novim, velikim stvarima treba pisati novim jezikom, koji će biti bogatiji, gipkiji, svežiji nego naš dosadašnji književni jezik. Naš književni jezik mora biti dovoljno bogat da bi mogao obuhvatiti sve mnogobrojne pojave iz oblasti naše industrije, tehnike, kulture i imati dovoljno sredstava da opiše podvige naših ljudi na polju stvaralačkog rada.

Jedno od izvanredno važnih pitanja srpskohrvatskog književnog jezika jeste pitanje naučne i stručne terminologije. To je pitanje tesno povezano sa našom privrednom i kulturnom izgradnjom, s izgradnjom socijalizma u našoj zemlji. Sa novim društvenim uređenjem, s industrijalizacijom zemlje, sa novim formama poljoprivrede, s izgradnjom kulture na narodnim temeljima pojavio se kod nas i pojavljuje se svakodnevno ogroman broj novih pojmova. Za te pojmove treba naći odgovarajuće reči, termine. Naša naučna i tehnička terminologija veoma je oskudna, u srazmeri sa razvitkom nauke i tehnike u staroj Jugoslaviji. Ni u jednoj oblasti možda naš književni jezik nije toliko siromašan i zaostao kao u oblasti terminologije. Ovo je nedostatak koji se mora što pre ukloniti. Naša naučna i stručna terminologija postala je najvećim delom slučajna, u pukom skladu sa neravnomernim ekonomskim, društvenim i kulturnim razvitkom naše zemlje u prošlosti. Naša stara stručna i naučna terminologija pretstavlja šarenu gomilu nesistematski pravljenih kovanica ili izraza pozajmljenih većim delom iz nemačkog, a manjim iz ruskog i francuskog jezika. Samo je u nekim naučnim oblastima terminologija rađena manje više sistematski, i to zahvaljujući trudu pojedinaca, a ne staranju države ili naučnih institucija.

Danas se takvo stanje ne može trpeti dalje. Nedostatak terminologije postaje u neku ruku kočnica daljeg razvitka nauke, tehnike, kulture. Pitanje terminologije nije nikakva formalna stvar; nije svejedno da li će postojati ili ne precizni nazivi za pojmove kojima se svaki dan operiše. Nama sudakle, potrebni mnogobrojni novi nazivi za pojmove iz oblasti politike, nauke, tehnike, književnosti, umetnosti itd. Za ovaj posao neophodan je svestan i sistematski napor. Ni u jednoj oblasti književnog jezika nije toliko potreban svestan i organizovan napor kao u oblasti naučne i stručne terminologije. Zadatak stvaranja ove terminologije postavlja se, pre svega, pred naše naučne ustanove — akademije, univerzitete, naučne institute. Izvršenjem ovog zadatka naši lingvisti dobijaju jednu novu ulogu u društvu. Oni na taj način neće više jezičke pojave samo opisivati i naučno tumačiti, nego će i uticati na njih, pomagaće menjanju i razvijanju jezika, a to znači izgrađivanju kulture i napretku naroda uopšte. Razume se, ova njihova uloga neće i ne može se ograničiti samo na terminologiju, nego se mora prostirati i na druge oblasti književnog jezika.

Problem književnog jezika danas nije više i ne može biti stvar uskog kruga ljudi koji se bave knjigom bez veze sa životom koji ih okružuje. Književni jezik je danas kod nas više nego ikad dobio opštenarodnu funkciju, postao je moćno sredstvo napretka u svim njegovim oblicima. Danas je za naš književni jezik nastupilo vreme kada on može razviti sve svoje potencijalne snage, na koje je ukazao još Vuk Karadžić. Ove činjenice treba da imamo svi na umu. Nama je neophodan književni jezik koji će biti na visini našeg vremena, jezik kao instrumenat moćnog kulturnog stvaralaštva, kao jedno od sredstava onih velikih dela što ih danas grade naši narodi. Takav jezik može biti stvoren pomoću kolektivnog napora naših književnika i naučnika, pomoću opšteg napora čitave naše književnosti i nauke. Naši književnici, nastojeći da dadu umetničku sliku borbe naših naroda za slobodu i bolji život i sliku naše današnje stvarnosti, treba da pristupe na nov način i pitanjima jezika, da sami u svojim delima izgrađuju dalje naš književni jezik. Samo tako će njihova dela imati punu umetničku vrednost. U štampi naši književnici treba da više pažnje poklanjaju jeziku, da se kritički osvrću na jezik pojedinih knjiga i pisaca, da principijelno osvetljavaju jezička pitanja. Od naših lingvista i filologa mi danas očekujemo dela koja će poslužiti kao pouzdan oslonac pri pisanju svakom književniku, svakom čoveku koji se bavi pitanjima kulture. U takva dela spada, u prvom redu, rečnik srpskohrvatskog jezika, čija se neophodnost nikad nije toliko osećala kao danas. I jedni i drugi — i književnici i naučnici — moći će s uspehom izvršiti zadatak koji se postavlja pred njih jedino ako se pri rešavanju problema književnog jezika budu rukovodili naučnom metodom, metodom marksizma-lenjinizma.

U ovom kratkom članku nismo mislili da govorimo o svim pitanjima današnjeg našeg književnog jezika. Hteli smo da pokrenemo pitanje književnog jezika uopšte, ukazujući na neke bitne strane toga pitanja. Razrađivanje i osvetljavanje čitave problematike književnog jezika u svim njenim pojedinostima treba da bude predmet posebnih članaka i rasprava naših književnih i naučnih radnika.

KNJIŽEVNA HRONIKA

Zabeleška o prevodilačkim naporima

Isidora SEKULIĆ

Vezana je ova zabeleška za konkretan slučaj, za malu, snažno revolucionarnu pesmu Maksima Gorkoga, koja nosi naslov »Pesma o vesniku bure«, i poznata je na četiri strane sveta. Pisana je ta pesma bez slikova, i štampana u proznim redovima. Videla sam ovih dana tri prevoda na naš jezik te pesme; gledala dugo u tri prevoda i u original; i razmišljala, po svojim silama, na četiri načina: o gotovoj pesmi kao jednoj statičkoj činjenici, i o procesima, na četiri načina, od potencijalnog do aktualnog.

Ako bi sad ko zatražio od mene da odlučno, ubeđeno, odgovorno pružim ruku i odaberem, odabrala bih original. Ako bi me na to opomenuli da ne zbijam šalu, da se radi o prevodima, i, kako ih ima više, da se od mene traži jedno relativno izjašnjenje, opet bih umakla ispred izbora i suda. Odgovorila bih teorijski: postavljati o relativnostima relativan sud, to je skoro apsurdan proces. Ni autentične podloge ni definitivnog rezultata u prevodima — jer bi se uvek moglo i drukčije početi, i drukčije svršiti. Subjektivna energija, objektivan napor, a rezultat: varijanta na tuđu temu. A ako bi mi sad neko autoritativno priviknuo da nešto moram kazati kazala bih ovo što dole sledi.

Maksima Gorkoga pisca znamo kao pesnika, pripovedača, i kritičara. Za prevod — koje od kojega teže: kao poet Gorki ima izvanredno gotov dah u aktualizaciju potencije. Njegove pesme — u poeziju spadaju i sve njegove uspomene — pokazuju savršeno sliven intelektualni koncept, emotivni medium, i jezički izraz. — Kao pripovedač Gorki se javlja sa neizmerljivim životnim iskustvom, i sa čudovišnom memorijom. On priča kao nekoliko pripovedača, epski, nanizano, bogato, nepresušno u materijalu, i preradi materijala u priču, i izvlači raznorazne jezičke registre iz sebe. — Kao kritičar, Gorki je katedra i strogost: dar, ali na bazi osećanja stvarnosti i vrlo temeljnog poznavanja jezika. . . Prevodilac stoji uvek pred teškim zadacima adekvatnosti, čak i srodnosti.

Pesme Gorkoga teško je prevoditi zato što poetski dah toga pesnika nije samo u ličnom temperamentu, nego u hipostaziranoj sili ruskoga života, koja je vodila, i vodi ruke svih pisaca velike ruske književnosti. (Vodila je moćno i ruku Turgenjeva, koji se u smislu tehnike i stila mnogo pozapadnjačio bio). To je jedna pojava kojoj nema ravne u svetu: stepen do kojega u čoveku pojedincu može egzistovati život zemlje i naroda. Kad Gorki mesto čto napiše kakovo, zašumi neka starina kojoj kanda ni rođendana ni smrti nema. — Emotivni medium pesnika Gorkoga, to je pravo poprište, dramski jaka sećanja na čitav jedan svet ljudi koji su aktivno ili pasivno spremali stihiju za bure. Emotivni medium, po ruski, daleko nije iscrpen sa srcem. Rus govori o srcu zemlje, o srcu drveta, on zove mekanu i bezkičmenu meduzu srcem mora; a o čoveku rado kaže: Otišlo srce, srećan put, ostali razum i volja! — najzad jezički izraz Gorkoga, to je ruski jezik u kojem ima deset ruskih jezika. Gorki mere nema, kao što sva Rusija mere nema.

»Pesma o vesniku bure« kratka je pesma; nije suviše ponaglita u smislu dinamike, nije mnogo razvijena kao slika; nije naročito virtuozna u smislu jezika. U čemu je teškoća prevoda? U emotivnom mediumu.

U svojoj pesmi o vesniku bure, o krilatom biću: ptici, demonu, misli čovečjoj — o nečemu što vitla stihijski i nosi oluj i raspremetaj — Maksim Gorki, po sigurnom instinktu, uostalom i iskustvu, ostao je u emotivnom mediumu sažetosti, oštrine, posta, mršavosti, koštatosti. Pesma je tanka, nervna, gnevna, odgovorna, svedena na suštinu, na smrt spremnu borbenu žilavost. Gorki je hitnuo u prostor pticu »podobnu munji crnoj«, pticu kojoj bi strahote stihijske očupale raširena krila, napirile joj perje i prevrtale je do nesvesti, ugušile je udarajući joj u široka prsa i ponosit vrat. Ne! Ptica leti kao munja — kaže Gorki ponovo i ponovo. Leti usukana, oštra prodire i seče kao linija, kao munjin sev i bod. Jedan nerv, jedan gnev, jedan krik, jedna funkcija: uzbuniti, razdražiti, sazvati sile, sahraniti u ponore mora i prostora sve tmasto, teško inertno, dokono, strašljivo: kreštave uplašene galebove, ptice gnjurače što glave sakrivaju, pinguine koji su stvorenja glupa. . . . . Talasi što lupaju i spiraju; pena od samog gneva; munje i gromovi od vatre; i s njima ptica bure, um — stihija. . . . .

Evo nekoliko uporednih primera iz dva prevoda pesme sa dva lična stava prema zadatku.

1.) Galebi pred burom stenju, vrpolje se ponad mora; na njegovo dno su spremni sakriti svoj strah od bure;

1.) Galebi krešte pred buru — krešte, krstare nad morem, i na dno mora bi rado skrili užas pred burom.

2.) Grmi grom. U pjenu gnjeva otrgnuti stenju vali u ljutitoj svađi s vjetrom. Ali gledaj: vjetar hvata jato valova u čvrsti svoj zagrljaj, pa ih baca silnom snagom o te stijene, razbijajuć, prepun mržnje u mlazove i prah bijeli te gromade od smaragda.

2.) Grom zatrešti. U peni gneva zahuje talasi, s vetrom u borbi. U krepak zagrljaj vetrina hvata gromile vode, o stenje ih lupa u divljem besu, drobi u prah i kaplje smaragdno piće.

3.) Tutnji grom i urla vjetar, a plamenom plavim plamti jato oblaka nad morem. More hvata strijele munja pa ih na pučini gasi. Kô ognjene ljute zmije vijugaju se po moru ti odrazi jarkih munja i nestaju tu u vodi.

3.) Urliče vetar. . . Gromovi trešte. . .

Modrim plamenom bukti oblakâ lanac nad morskom bezdnom. More dohvata munjine strele i u pučini svojoj ih gasi. Kô ognjena zmija uvijuga u more, i utrne, odblesak munje.

Jedno isto, a nije isto. Smeta i jednom i drugom prevodu original. Predmet ovog malog napisa bio je onaj posni, ljuti medium u kojem autor napisa oseća pesmu Gorkoga. Od dva prevoda, bliži je originalu onaj mršaviji, žilaviji. Treći prevod je lepši od ova dva, ali je pothranjen, zaokrugljen, i zato ne spada u ovu studijicu, čijem autoru ne dâ mira vesnik bure tanak, oštar, mršav, kao »munja crna«.

Osvrti na knjige

Nekoliko primera »stvaralačkog« postupka Dušana Đurovića

U januarskoj svesci »Letopisa Matice srpske« objavljena je dosta iscrpna i dosta dokumentovana analiza knjige Dušana Đurovića »Pre oluje«. Prošlo je vrlo mnogo vremena od pojave te knjige karakteristične po mnogim izrazito negativnim osobenostima do objavljivanja kritike M. Leskovca, iako je baš knjiga »Pre oluje« D. Đurovića zahtevala neodlučnu reč kritike. Sa književno-umetničkim osobinama i »stvaralačkim« metodom formiranim i, sudeći po knjizi »Pre oluje«, neizmenjivo ustaljenim još u uslovima u kojima je egzistirala opskurna »Naša knjiga« Ž. Miličevića, kao književnik svojevrstan produkat tih uslova i »kulturne« politike »Naše knjige« — Dušan Đurović, svojim delom »Pre oluje« dokazao je da dosledno upražnjava i u revolucionarno promenjenim uslovima svoj »stvaralački« postupak, tj. izražava kroz pokušaj romana, svoj stari pseudorealistički, ustvari mistifikatorski, grubo naturalistički, unakažujući šematičan idejno-umetnički stav u službi svojih sasvim proizvoljnih opštedruštvenih koncepcija o politici, ekonomiji i kulturi, koje se uglavnom svode na mistični uticaj »krvi i tla«.

Taj stav poznat nam je već i iz Đurovićevih knjiga »Među brđanima« (1936, »Naša knjiga«) i »Dukljanska zemlja« (1939, »Naša knjiga«). Taj stav je u izvesnoj meri rasvetljen još 1940. u naprednom časopisu »Umetnost i kritika«, povodom izlaska »Dukljanske zemlje«. Taj stav D. Đurović u svemu potvrđuje i u knjizi »Pre oluje« (1946, »Svjetlost« — Sarajevo) — kao da se u vremenskom periodu između »Naše knjige« i »Svjetlosti« kod nas, a i u Đuroviću kao književnom stvaraocu, baš ništa nije promenilo.

Ako je trebalo da prođu pune dve godine da bi se o tako karakterističnoj pojavi kao što je Đurovićeva knjiga »Pre oluje« kritički progovorilo, to je još jedan znak koliko je za pravilan razvoj naše književnosti potrebna svestrana, neposredna i konkretna intervencija kritike.

»Pre oluje«, pored ostalog, ima pretenzije da bude društveni roman o crnogorskoj univerzitetskoj omladini u Beogradu u godinama koje su prethodile hitlerovskoj invaziji na evropske narode. Ustvari, to je vulgarno-feljtonski, sa vidnim dozama pornografije, napisana istorija kriminalnog životnog puta jednog deklasiranog studenta-lumpenproletera, štrajkbrehera i makroa koji, po tačnim rečima M. Leskovca, »nema ama baš ništa od karaktera one naše omladine koja je od 1938 — pre oluje — pa do danas dala našem vremenu današnji žig i patos. U istoriskom razdoblju jednoga naroda čija je omladina živela i umirala onako kako je u ovome razdoblju živela i umirala omladina crnogorska, istorije raznih Kamenka Hajdukovića su incidenti, ekscentričnosti i zastranjenja onih koji nisu bili spremni da o l u j u iz 1941 godine dočekaju onako i odupru joj se onako kako su je dočekali i oduprli joj se oni koji su tome razdoblju naše istorije, u mukama njegova rađanja, zauvek dali obeležje svojih žrtava i podviga«

Tačnom sudu M. Leskovca mora se dodati da je čitava knjiga »Pre oluje« ustvari kleveta protiv naše univerzitetske crnogorske omladine iz tih godina i najbezobzirnija mistifikacija najsvetlijih tradicija borbe naše omladine i naših naroda u godinama koje su prethodile fašističkoj invaziji. To je M. Leskovac svojom analizom dokazao i to je trebalo izreći.

Knjiga je — prema beleški D. Đurovića na početnim stranicama — napisana pre rata. Beleška, inače, ne sadrži nikakvo drugo objašnjenje, niti pretstavlja stvaralački, a još manje samokritički osvrt na knjigu. Iz te činjenice čitalac, prirodno, mora da zaključi da se pisac, objavljujući danas knjigu koju je pre rata napisao, u punoj meri i danas zalaže za njen moralno-politički značaj, idejno-umetnički stav i sadržajno-formalne vrednosti.

M. Leskovac se u svojoj kritici, na žalost, ne zaustavlja na toj činjenici, iako je ona vrlo važna za karakterizaciju »stvaralačkog« postupka D. Đurovića. Isto tako M. Leskovac brzo prelazi i preko druge, možda najkarakterističnije činjenice koja rečitije od svega svedoči koliko Đurović malo ceni društveni značaj i ulogu pisca, njegov stvaralački postupak, i njegovo delo.

To je činjenica što je D. Đurović pripovetku »Ljudi sa Razvršja«, objavljenu u »Našoj knjizi« 1936 (»Među brđanima«, sv. 30, str. 10), sa izvesnim vrlo malim izmenama koje su takođe vrlo karakteristične, upotrebio, posle deset godina, 1946, kao prvu glavu svoje knjige »Pre oluje«, objavljenu u izdanju »Svjetlosti«.

Na primer, silazak seljaka u grad, 1936, u pripovetci »Ljudi sa Razvršja«:

... A oni mrki, štrkljasti i krakati kao hrtovi, mršava i neobrijana lica, boje i nabora svoga kamena, golotrbasti i bosi, sa poderanim opancima pod miškom, silazili su sa velikog i neprohodnog i nesavladljivog kamena i izbijali kao aveti iz stihijskog bedema, pred kojim bi ravničari Panonije zapanjeno stojali i drhtali od straha«.

»Pre oluje«, 1946:

»... Kamenjarci, štrkljasti i krakati, mrki i mršavi, boje i nabora svoga krša, sa poderanim opancima pod miškom, sašli su jutros rano sa svoje kamene postojbine i izbili iz stihijskog bedema pored diviljih stoglavih brda, kao uklete, kao nemirne, kao progonjene i šibane aveti...«

Posle deset godina pisac je uvideo da se crnogorski seljaci ne mogu kvalifikovati kao h r t o v i ali, ko zna radi čega, još više je komplikovao i unakazio, pored ostalog, i inače nakazno poređenje seljaka sa avetima. U toku deset godina crnogorski seljaci onih vremena — (seljaci koji su dali junake sa Belvedera — Č. M.) — po Đuroviću su postali »uklete, i kao nemirne, i kao progonjene i šibane aveti«.

Piscu »Pre oluje«, i posle velike borbe naših naroda, i posle herojske borbe Crne Gore, crnogorski seljaci avetniji su nego piscu pripovetke, »Ljudi sa Razvršja« — pre deset godina!

Ili ulazak seljaka u grad, u istoj pripovetci, 1936:

»... Izgledajući neprirodni, ukočeni, začuđeni i zbunjeni, kao svi planinci koji dolaze u grad, oni su išli iz ulice u ulicu, sretali se i razmimoilazili, hvaleći svoja drva i sa požudom pregladnelih ljudi, upirali poglede u vruće hlebove, prevaljene na otvorenim tezgama pekara i nasmejane na odrpane prolaznike«.

U uvodnom poglavlju »Pre oluje«, 1946. izbrisan je pridev »začuđeni« a rečenica »sa požudom pregladnelih ljudi upirali poglede« izmenjena je — požudno upirali poglede«. Inače sve isto.

Ni posle deset godina pisac pripovetke »Ljudi sa Razvršja« nije se oslobodio štetne, mistifikatorske navike površnog, neukusnog generalisanja u opisu i prikazivanja crnogorskih gorštaka kao nekih divljih urođenika, »neprirodnih, ukočenih i zbunjenih« u dodiru sa ravnicom i — gradom. A ni posle deset godina pisac ne daje objašnjenje kojim prolaznicima se osmehuju hlebovi: tek prispelim došljacima ili prolaznicima uopšte!

Trg 1936 u istoj pripovetci-glavi romana:

»... Subota, pazarni dan. Brđani izbili iz brda, nevidljivo ispali iz kamena sa svih strana, kao da je raspukao veliki strašni bedem, uterali u grad jata jarića i svoje natovarene sivce. Krti i oštri naglasak gorštački rezao je i lomio se u isto vreme. Tamo na kraju grada, iza nekih polurazrušenih zidina, bila je užasna vika: brđani, planinci, prodavali su svoju stoku crvenim i punokrvnim mesarima i grubim trgovcima koji se stalno mlate po balkanskim palankama i za koje bi svako rekao, kad ne bi video da im se dere jare u snažnim žilavim rukama da su najmanje neke čudne pustahije. Vikali su, prepirali se, pogađali cenkali, i u svakoj reči, u svakom gestu pokazivali svoj eksplozivni temperamenat sa kamena.«

Trg je 1946 pisac opisao istim rečima, na isti način. Samo, dok je 1936 uzeo za pazarni dan subotu, u romanu »Pre oluje«, 1946, naveo je, smatrajući to ko zna zašto prevashodno važnim u odnosu na sve drugo, kao pazarni dan petak, a »eksplozivni temperamenat sa kamena« opisao je detaljnije i konkretnije kao »živi praskavi temperamenat sa kamena«. (Kamen je kod Đurovića, u njegovim književnim pokušajima, vrlo čest, sudbonosan, sveodlučujući faktor sa mističnom snagom.)

Inače, nije našao za shodno ništa više da promeni.

Ni okolnost da su gorštaci »nevidljivo ispali iz kamena«, (kako ih je onda video pisac a kako će ih, pod tim uslovima, ugledati čitalac nenaviknut da seljake tretira kao aveti!), ni »jata jarića«, ni to da se »grubi trgovci stalno mlate po balkanskim zemljama«, pa čak ni da bi svako rekao da su ti trgovci, kad ne drže jare u rukama, »najmanje neke čudne pustahije«.

Isuviše bi prostora zauzelo dalje citiranje.

Očiglednu književnu nepismenost i besmisao, nepoštovanje čoveka, pored potpuno nazadnih shvatanja sela i seljaka uopšte — pseudoknjiževnu frazeologiju daleku od svakog i najprosečnijeg umetničkog realističkog opisa, D. Đurović i posle deset godina ostavlja netaknutu, pružajući na taj način zaista redak primer svog neshvatanja, svog grubog i neodgovornog potcenjivanja književnog posla i sasvim nakazno tretiranje umetničkog stvaralačkog postupka.

Ne ulazeći, pored iscrpne i nesumnjivo korisne kritike koju je u »Letopisu« objavio M. Leskovac, u detaljniju analizu kompozicije i uopšte umetničke ubedljivosti i istinitosti Đurovićeve i sadržajno i formalno promašene, štetne knjige, posle ovakvih primera ne dodirujući pitanja da li je u Đuroviću »nemala snaga« (M. Leskovac), da li se Đuroviću »dar ne može osporiti« (M. Leskovac), i ukoliko je zaista »poletna, emfatična Đurovićeva težnja, naglašena na početnim stranicama ovog romana — za studijom crnogorskog intelektualca« (M. Leskovac) — za ilustraciju Đurovićevog »stvaralačkog« postupka, za kvalifikaciju i ocenu njegove knjige dovoljno je i samo letimično poređenje prve glave njegove knjige objavljene 1946 godine sa njenim dvojnikom — pripovetkom »Ljudi sa Razvršja« objavljenom 1936.

Osećanje odgovornosti u pravom umetniku-piscu takav stvaralački postupak ne može da dopusti. A to osećanje je, ne samo prilikom mehaničke upotrebe na taj način »korigirane« pripovetke »Ljudi sa Razvršja« za prvo poglavlje knjige »Pre oluje« nego i prilikom objavljivanja cele knjige bez korenitih samokritičkih intervencija u njoj — D. Đuroviću nesumnjivo potpuno nedostajalo.

Reč je o deset godina, o vremenskom razdoblju najsudbonosnijem za naše narode, za našu kulturu, za razvoj naše književnosti.

Reč je o deset godina — ali u stavu Đurovićevom prema crnogorskom selu i seljaku, i u njegovom umetničkom, stvaralačkom postupku, u osnovi — ništa se nije promenilo. Pseudosocijalna patetika, mistifikacija »tla i krvi« tretiranje društvenih pojava kao stihije pre deset godina — pseudosocijalna patetika, biologizirana stihijnost društvenih pojava danas. Zbunjeni, grubi naturalistički »stvaralački« postupak pre deset godina — takav isti »stvaralački« postupak danas.

Utoliko gore, ako se takav stav i takav postupak primene sa pretenzijama koje su očigledne u knjizi »Pre oluje«, koja baš zato ne spada u književnost, najmanje u književnost nove Jugoslavije nego, svim svojim osobenostima, u turobno-pretencioznu, nemoćno-mračnjačku, borbom naroda za slobodu i svestran stvaralački procvat pregaženu seriju nekadašnje »Naše knjige«.

Čedomir MINDEROVIĆ

AMERIČKA SATIRA NA PREŽIVELE INSTITUCIJE

Američka književnost, koja je počela veoma pozno, čvrsto se oslanjajući na englesku i u dugotrajnoj potčinjenosti njoj, ustvari je samostalno krenula tek sa romantikom: njen XVIII vek ne pretstavlja nikakvu vodeću svetsku duhovnu silu, u njemu nema one bujne živosti kojom je ispunjena tadašnja evropska književnost. Od ne mnogo velikog broja američkih pisaca XIX veka samo su njih dvojica odista trajno prešli okvire američkoga značaja: Volt Hvitmen i Mark Tven. Oni su najizrazitiji pretstavnici Amerike XIX stoleća, već ni po čem nalik ni na kojeg engleskog ili nekog drugog kontinentalnog književnika, napredni ne po onome što su videli ili što bi mogli naučiti u Evropi, nego revolucionarni po onome što ih je inspirisalo i ogorčilo baš u njihovoj rođenoj zemlji. Značajnim imenima Hvitmena i Tvena pridružiće se u američkom XX veku i imena socijalno naprednih a od njih preciznije orijentisanih pisaca kao što su Drajzer, Sinkler, Džek London i drugi, kod nas već i pre ovoga rata dovoljno poznati.

Mark Tven je u nas najviše poznat kao pisac omladinskih romana »Toma Sojer«, »Pustolovine Fina Haklberija«, »Knežević i prosjak«, sa dosta razloga, jer su mu to odista najpopularnije i najtoplije stvari. Ali, Tven je svoju književnu karijeru počeo ne kao pisac omladinskih romana, nego kao humorist realistički nastrojen, sa iskustvima potukača, koji je video naličje i svome vremenu i Americi u njemu. Posle bičerstoovske suzne filantropije u čiča-Tominoj kolibi i posle brethartovske egzotike o Divljem zapadu (iz ove poslednje će se docnije ispiliti kaubojski romani, a u naše dane zloglasni gangsterski filmovi), marktvenovski pitomi humor i zlatna idila detinjstva na reci Misisipi, sa mangupski lakomislenim svojim ličnostima, obrasci su građanski spokojne psihologije, u dobrodušnom svetu tetaka i čika gde je sve potaman, čijoj punoj čari idile nedostaje jedino još lepota bezopasnih a ipak uzbudljivih pustolovina. Međutim, Tven nije samo pisac ovih rado čitanih omladinskih romana koji opevaju avanture iz bajke u blaženoj dokolici obilja i bezbrige. U Tvenu je bilo i satiričnih žaoka i plamenova, još više humora. Njegov roman »Jenki na dvoru kralja Artura«* nije ni avanturistički, ni humoristični, ni omladinski, nego satirično-utopiski. Doduše veoma izdaleka, taj roman ipak najpre potseća na Svifta: emersonovski pitoma revolucija američkoga transcendentalizma ovde je sklizla u ne mnogo paprenu, ali satiričnu pripovest. Tvenovska satira nije ni duboka ni simvolična, a ni mnogo opasna (u XIX veku rugati se instituciji feudalnog viteštva bez sumnje nije stvar mnogo aktuelna), dakle ni sviftovska ni servantesovska, još manje gogoljevski neposredna, ali je prijatna, sveža sa sočnim realističkim nadahnućima, pa i poučna.

Priča romana je jednostavna; zapleti su u psihološkim situacijama, neočekivanim i groteskним. Hipotetični konektikatski jenki, lišen svakog čuvstvitelnijeg dara, a najpre osećanja poetičnoga u srednjovekovnom smislu, sa pragmatičnim poslovnim instinktom i zdravim razumom potkivača i »konjskog doktora«, prebačen je u ovoj priči, sa svim svojim iskustvima i znanjima čoveka XIX veka, sa nemirnom preduzimljivošću i dolarskom gladi modernoga Amerikanca, pravo na dvor kralja Artura, legendarnoga monarha galskog iz VI veka, hrišćanskog zadribalde u borbi protiv paganstva, šampiona feudalnog viteštva. Naravno, pomeranja su mnogostruka, i priča vri od zbrke. U tome susretu između srednjega veka i modernoga doba antiteze su nametljive i zavodljive, pa ih Tvenova mašta u stotinama varijacija bogato iskorišćuje tokom čitavoga opširnoga pričanja. U slikanju neodoljivo smešne figure kralja Artura (koji postaje sasvim vulgarni Jocika), Tvenov iskričavi humor uživa u depoetizaciji dinastičke svetinje kao principa. Tven se u prvome redu buni protiv aristokratizma anglikanske crkve, a njegov zdravi farmerski demokratizam protiv hijerarhije monarhije. Zato je glavna oštrica Tvenove satire uperena protiv institucije monarhije, a još više protiv katoličke crkve, kao i svega onoga što se uz te ustanove, i ne samo u okviru VI veka, vezuje i podrazumeva: protiv eksploatacije robova od strane feudalaca, protiv spaljivanja tobožnjih krivaca, protiv ropstva i viteških turnira, protiv vračeva, volšebnika, mađioničara i čarobnjaka, protiv praznoverja, protiv proslavljenih svetaca zagađenih prijavštinom. I onda kada oštrica takvog njegovog stava spada u već davno prevaziđene kategorije istoriskih podataka, Tvenova kritika uperena protiv zaglupljivanja crkvom, slikovito podvlačena, osobita je satira ljudske lakovernosti.

Naravno, Tvenova karikaturalna rasvetljenja feudalnoga poretka zabavna, su, duhovita; a draž satire i vrednost knjige je i u tome što se neprestano oseća da je bezumlje VI veka prisutno i u XIX, i da realistički ocrtani feudalski goniči roblja iz VI veka imaju svoje dostojne naslednike i u stoleću Fina Haklberija. Sve Tvenove simpatije su na strani dovitljivog i drskog jenkija, koji institucije arturovskih vitezova okrugloga stola dovodi ne samo do smešnog apsurda, nego do nakaznosti i neljudske amoralnosti, i koji zna da mu je glavni zadatak borba protiv »strašne i moćne rimokatoličke crkve«. Na takvim mestima najjače se oseća Tven-borac za oslobođenje Crnaca od ropstva, onaj Tven koji je pisao da je civilizacija njegova stoleća »otrcana i jadna stvar, puna taštine, grozote, bestidnosti, sitničarstva i licemerstva«; dakle ne idila na zlatnim valima reke Misisipi. Samo zbog toga vredelo je prevesti ovu knjigu, čak i onda kada se na mahove čini da je za Tvena XIX vek vrsta zadovoljavajućeg ideala.

Stanislav Vinaver se sa mnogo dovitljivosti trudio da Tvena da sa što više živosti i boje — naročito boje —, i imao je u tome uspeha. Njegov prevod verovatno nije uvek filološki veran, iako se temperamenti autora i prevodioca poklapaju ponekada idealno; ali je tvenovska satira prevedena izvrsno na onim mestima gde je Vinaver bazu tekućega književnoga jezika proširivao deseteračkim stilskim obrtima i gde je sintaktičkim periodima iz srednjovekovnih žitija persiflirao velikaško praznoslovlje feudalizma. Zahvaljujući takvim naporima Tven je čitak i živ i onde gde je u pričanju ponekad šematičan i zamorno usporen.

Mladen LESKOVAC

* Mark Tven: **Jenki na dvoru kralja Artura**. Preveo s američkog originala Stanislav Vinaver. Naslovna strana i crteži u tekstu Dragan Savić. Humoristička biblioteka »Ježa«. Beograd 1947, 449 str., cena 75 dinara.

MEĐU NJIMA

Socijalfarisej Blum i revolucija 1848

Dvadesetčetvrtog februara u Parizu, na Sorboni, u prisustvu članova diplomatskog kora i pretstavnika štampe, održana je zvanična proslava stogodišnjice revolucije 1848 godine. Svečanosti je prethodila bučna reklama u listu »Popiler«. Leon Blum nameravao je da iskoristi tu proslavu za početak ciklusa predavanja o stogodišnjici revolucije 1848.

Radi održanja reda bile su mobilisane znatne policiske snage, koje su raspoređene kako oko zgrade tako i u samoj dvorani gde se održavala svečanost. U dvoranu su puštana samo lica sa pozivnicama.

Kad se Leon Blum pojavio na tribini, dvoranom su se, mesto pozdrava, razlegli protestni uzvici. Čitavih deset minuta Blum nije mogao da počne svoj govor, a kada ga je najzad počeo i pomenuo »zatvorske ćelije 1848 godine«, s raznih strana dvorane začuli su se uzvici: »Žil Mok, Žil Mok!« (Ime sadašnjeg ministra unutrašnjih poslova u Francuskoj). Blum je pokušao da nastavi, ali su se začuli novi povici. S balkona su poletele filmske pantljike, uz povike: »Blum—Berns! Blum—Berns!«... (To je bio protest protiv priklanjanja Bluma holivudskoj filmskoj ekspanziji).

Tek posle energične intervencije policije, u dvorani je donekle uspostavljen »red«, i Blum je mogao da nastavi svoje izlaganje.

List »Oror« opisao je ovako incident na Sorboni:

»Izvanredno živopisni incidenti desili su se na predavanju Leona Bluma u velikoj dvorani na Sorboni prilikom svečanosti priređenoj u čast revolucije 1848.

Visoke ugledne ličnosti, koje su navikle na hladnu učtivost zvaničnih ceremonija, ovog puta nisu izbegle niz nezgoda za vreme svečanosti.

Polaskan sam čašću koja mi je nezasluženo ukazana, — počeo je skromno Blum.

— Oho! Pravilno rečeno, — razlegli su se povici.

— Čašću, koja mi je ukazana time što mi je dano da govorim o revoluciji 1848 godine...

Prilikom jedne od najmanje učtivih upadica na račun Bluma, ministar prosvete Depre, koji je pretsedavao svečanosti, izjavio je:

— Upozoravam vas da se nalazimo na slobodnom univerzitetu slobodne zemlje...

Njegove reči poslužile su kao znak policajcima, koji su prodrli u publiku. Nije prošlo bez gužve.

— Dole fašisti! — vikao je jedan.

— Skup skotova, eto šta vi nazivate demokratijom! — vikali su drugi.«

Pred otvaranje Jugoslovenskog dramskog pozorišta

Pogled iz parka na zgradu Jugoslovenskog dramskog pozorišta

Za našu novu pozorišnu publiku, sve mnogobrojniju i sve više privrženu scenskoj umetnosti, za široke slojeve našeg naroda koji su danas umetnost učinili svojim dobrom i zavoleli pozorište, kao što su zavoleli knjigu i film, otvaranje svakog novog teatra, svake nove pozorišne dvorane, znači krupan i radostan događaj. Krajem 1947 u našoj zemlji radilo je 47 stalnih pozorišta, što pretstavlja dvaput više od predratnog broja. Po gradovima i selima svih naših narodnih republika osnivaju se mnogobrojna amaterska pozorišta i diletantske pozorišne grupe, i njihov broj neprekidno se povećava. Godišnji izdaci naše narodne vlasti za pozorišta danas su deset puta veći nego što su bili za vreme stare Jugoslavije. Pa ipak, naša pozorišta, naročito po većim gradovima, još uvek su malobrojna, a pozorišne dvorane premale da zadovolje potrebe naše nove publike. Sveopšti polet, koji se danas ogleda na svim područjima kulturne delatnosti, obuhvatio je i pozorišnu umetnost, koja sve više postaje neophodna potreba, sastavni deo društvenog života naših ljudi.

Potreba za novim pozorišnim dvoranama naročito je velika u Beogradu, gde do sada, osim Narodnog pozorišta, nije postojao nijedan drugi stalni teatar. Uskoro će u Beogradu početi podizanje velike zgrade nove Opere, prve opere saveznog značaja u našoj zemlji. A već krajem ovog meseca otvoriće se u Beogradu Jugoslovensko dramsko pozorište, prvi naš dramski teatar koji će po svome ustrojstvu, po sastavu svog ansambla i svojoj nameni imati opštejugoslovenski karakter.

Za potrebe Jugoslovenskog dramskog pozorišta osposobljena je stara pozorišna zgrada na Vračaru, u kojoj su još u toku prošle sezone održavane pojedine pretstave beogradskog Narodnog pozorišta. Pod rukovodstvom arhitekte Belobrka, projektantski zavod Srbije izvršio je temeljnu adaptaciju ove zgrade, u kojoj ranije nisu postojali ni najosnovniji uslovi za normalan razvitak pozorišnog rada. Temeljnim opravkama i renoviranjem unutrašnjih prostorija, gledališta i pozornice, dograđivanjem novih prostorija, ova zgrada je, prema zahtevima ekonomičnosti prostora adaptirana i pretvorena u jedan nov, moderan teatar, koji zadovoljava sve potrebe savremenog pozorišta.

Ranije nepodesna i skučena pozornica teatra na Vračaru sada je dobila potrebnu dubinu. Izgrađena je i rotaciona bina, tako da će se na pretstavama moći uvek normalno da vrši promena slika. Novo pozorište dobilo je i moderno osvetljenje, sa reflektorima koji, nevidljivi za gledaoce, osvetljavaju binu odozgo, sa strane i sa same pozornice.

Nekada neudobno, skučeno i neakustično, gledalište je sada iz osnova prepravljeno i dobilo potpuno nov izgled. Bočni zidovi, koji su ranije bili ravni, postavljeni su ovalno, kao i tavanica: time je stvoren skladan estetski izgled dvorane i postignuta, istovremeno, dobra akustika. Bočne galerije, sa kojih se nije dobro videla pozornica, porušene su, i sagrađene su samo dve prednje galerije. Gledalište ima danas 780 udobnih sedišta sa kojih se može podjednako dobro videti i slušati pretstava.

U novom pozorištu sagrađene su u savremenom stilu nove, prostrane i svetle prostorije za foaje, sa zasebnim odeljenjima za razgovor, za pušenje i za bife, koje će gledaocima pružiti udobnosti za vreme odmora. Staklenim zidom, koji će se leti otvarati, prostorije za foaje biće organski povezane sa atrijumom ispred zgrade i okolnim parkom, gde će publika moći da provede vreme odmora između pojedinih činova. Nekoliko radova naših poznatih umetnika (bista Maršala Tita od Augustinčića, Kalinova »Devojčica«, Radauševi »Ranjenici« i jedna freska Mila Milunovića), postavljeni u foajeu, u atrijumu sa kolonadama, koji se nalazi pred zgradom, i u parku, dopunjavaće arhitektonski izgled ovog dela pozorišta. Na fasadi iz ulice Maršala Tita biće uskoro postavljena dva velika reljefa — rad skulptora Kršinića.

Jugoslovensko dramsko pozorište pruža svojim članovima povoljne uslove za rad. Sa zadnje strane, prema Mužičkoj akademiji, dozidan je novi deo zgrade, u kome su smeštene glumačke kabine. Svaki glumac, član Jugoslovenskog dramskog pozorišta ima svoju garderobu.

Dok su se obavljali radovi na unutrašnjem uređenju i adaptaciji zgrade, članovi Jugoslovenskog dramskog pozorišta, u privremenim prostorijama, neprekidno su pripremali komade sa kojima će uskoro izići pred publiku. Prvi repertoar Jugoslovenskog dramskog pozorišta već je sastavljen i istaknut na zgradi teatra. U ovoj sezoni pozorište će prikazati četiri komada u režiji Bojana Stupice: »Kralja na Betajnovi« od Cankara, »Ujka Vanju« od Čehova, »Ribarske svađe« od Goldonija i „Ljubav Jarovu" od Trenjeva; a u režiji Mate Miloševića: »Svet« od Nušića i »Školu ogovaranja« od Šeridana. Tri prve drame potpuno su pripremljene.

Na čelu Jugoslovenskog dramskog pozorišta nalazi se kao direktor književnik Eli Finci, a Bjan Stupica je umetnički rukovodilac i glavni reditelj.

Jugoslovensko dramsko pozorište, kao teatar saveznog značaja, okupilo je pozorišne trudbenike iz svih naših narodnih republika. Kao članovi ansambla angažovani su glumci iz svih naših pozorišta, prvenstveno iz Narodnog pozorišta u Beogradu, Narodnog kazališta u Zagrebu, Narodnog gledališča u Ljubljani i Narodnog pozorišta u Novom Sadu, kao i iz nekih manjih pozorišta (iz Splita, Niša, Zrenjanina, sa Rijeke itd.).

Puni sastav glumačkog ansambla Jugoslovenskog dramskog pozorišta: Milan Ajvaz, Branka Andonović, Kapitalina Apostolović, Vera Bebler, Karlo Bulić, Vilhelmina Vasiljević, Mladen Veselinović, Nada Gregorić, Jurica Dijaković, Božidar Drnić, Dejan Dubajić, Aleksandar Đorđević, Milivoje Živanović, Ivo Jakšić, Ljubica Janićijević, Milica-Carka Jovanović, Đorđe Krstić, Joza Laurenčić, Franja Malagurski, Jovan Milićević, Mata Milošević, Zarko Mitrović, Dubravka Perić, Strahinja Petrović, Branko Pleša, Salko Repak, Zoran Ristanović, Nada Riznić, Joza Rutić, Sava Severova, Danilo Srećković, Bert Sotler, Viktor Starčić, Petar Stojanović-Slavenski, Aleksandar Stojković, Ivica Tanhofer, Tomislav Tanhofer, Mira Todorović, Milan Farkić, Rahela Ferari, Sonja Hlebš, Marija Crnobori i Mladen Serment.

Pored redovnog uvežbavanja komada, u Jugoslovenskom dramskom pozorištu radi se i na uzdizanju mladih glumačkih kadrova, koji sačinjavaju pretežni deo ansambla. Mladi glumci osposobljavaju se individualnim i kolektivnim radom, putem diskusija, predavanja, pokušaja scenskih realizacija. Novi glumački kadar većim delom već je stekao svoje prethodno školovanje u našim glumačkim školama, prvenstveno u beogradskom Dramskom studiju i zagrebačkoj Glumačkoj školi.

Pored izvođenja pozorišnih komada, Jugoslovensko dramsko pozorište ispuniće i druge zadatke u našem kulturnom životu. Jedanput mesečno u zgradi teatra priređivaće se koncerti koji će odgovarati duhu i karakteru Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Osim toga, odgovarajući svojoj dužnosti da popularišu našu umetničku književnost i potrebi da neguju recitaciju kao rod blizak dramskoj umetnosti, članovi teatra priređivaće jedanput mesečno priredbe s recitacijama iz naše lirske i prozne književnosti.

Jugoslovensko dramsko pozorište biće otvoreno krajem marta prikazivanjem »Kralja na Betajnovi« od Ivana Cankara. U toku ove sezone pozorište će raditi u Beogradu, a u narednoj godini krenuće na duža ili kraća gostovanja u sve republičke centre, kako bi još više odgovorilo duhu i karakteru prvog našeg pozorišta saveznog i jugoslovenskog značaja, i kako bi doprinelo još više plemenitoj utakmici među našim republičkim pozorištima.

M. M.

BIBLIOGRAFIJA

Josip Broz Tito: **»Izgradnja nove Jugoslavije«**. Sveska prva. Druga knjiga članaka, govora, intervjua i izjava maršala Tita posvećena je problemima političke, ekonomske, vojne i kulturne izgradnje nove Jugoslavije i izići će u dve sveske. Ova, prva sveska, obuhvata materijal od svršetka rata do obrazovanja prve vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije (od 9 maja 1945 do februara 1946). Izdanje »Kulture«, Beograd, 1947.

Govori za Petgodišniot plan. Za razvitokot na narodnoto stopanstvo na Federativna Narodna Republika Jugoslavija vo godinite 1947—1951. Govori maršala Tita i ministara Hebranga, Krstulovića, Kidriča i Koliševskog o Petogodišnjem planu. Izdanje »Kulture«, Skopje, 1947.

B. Ponomarjov: **»Staljin i učenjeto za partijata«**. Preveo s ruskog Todor Dimitrovski. Izdanje »Kulture«, Skopje, 1948.

Vjekoslav Kaleb: **»Novele«**. U ovoj knjizi sabrane su novele iz ranije objavljenih zbirki Kalebovih pripovedaka. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1947.

P. Veršigova: **»Ljudi čiste savesti«**. Prevela s ruskog Olga Mitrinović. Roman o borbama ukrajinskih partizana u Otadžbinskom ratu, nagrađen Staljinovom nagradom. Izdanje »Kulture«, 1947.

William Shakespeare: **»Mletački trgovac«**. Preveo dr Milan Bogdanović. Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1948.

UREDNICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA NA »KNJIZEVNE NOVINE«
Za našu zemlju: na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Broj čekovnog računa 1-9060049
Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska, broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.